

Lopaičių kraštovaizdis istoriniu ir šiuolaikiniu rakursu

VILMA DAUGIRDAITĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Siekiant iš folklorinės perspektyvos pristatyti šiandien svarbiu kultūros lauko dėmeniu tampa naujas gamtą, istoriją ir kultūrą susiejančias vietas, pasirinktas vadinamasis Lopaičių etnomitologinis kompleksas, kuriame XXI a. pradžioje buvo materializuota „sužemaitinta“ ikirikščioniškosios Lietuvos istorijos versija. Pasitelkus 2011 metais Rietavo krašte vykdytų folkloro lauko tyrimų metu užfiksuotą daugiasluoksnę kultūrinę informaciją, spausdintus publicistinio ir informacinio pobūdžio tekstus bei romantizuotus pasakojimus, taip pat gretinant latvišką medžiagą, straipsnyje aptariamas naujo kultūrinio kraštovaizdžio objekto, kaip ikirikščioniškosios Žemaitijos istorijos ir kultūros reprezentanto, steigimas Lopaičiuose ir už to galinčios slypėti potekstės. Folkloro ekspedicijos medžiaga leidžia pagrįstai teigti, kad viešojoje komunikacijoje palaikoma į kraštovaizdį įrašoma istorijos versija savaip prasitęsė ir sakytiniame naratyve, kuris, remiantis iš senajai kartai atstovaujančių vietinių gyventojų užrašytais temiška margais pasakojimais ar tik trumputėmis išsargomis, šiame tyrime ir pristatomas keliais pasirinktais aspektais.

RAKTAŽODŽIAI: sakytinis naratyvas, kraštovaizdis, Lopaičiai, kunigaikštis Vyckintas, pilialkalnis, šventvietė.

ĮVADINĖS PASTABOS

Folklorinėje tradicijoje pasklidusios dažnai mitologizuotos kraštovaizdžio refleksijos teikė postūmių apmąstyti ne tik žmogų supančią erdvę, bet ir praeitį, menamą čia pat stūksančio kalno, kaimo galulaukėje tyvuliuojančio ežeriuko, kas sekmadieną lankomos bažnyčios... Nūnai tautosakos tektais apie gamtos ir kultūros objektus ar istorinius įvykius pasakojama istorija, jau bebaigianti išsitrinti iš kaimų ir miestelių bendruomenių atminties, beveik išimtinai saugoma tik archyvuose, kurių ištekliai sugrįžta per knygas, skirtas praeities liudijimais pagrįstos realybės ieškan-tiems sukultūrintų istorinių vietų lankytojams¹. Tačiau kartu stebime kultūrinio

1 Čia galima priminti Daivos ir Vyckinto Vaitkevičių parengtą patrauklią knygą apie istoriją pasakoti akinusias Lietuvos vietas (Vyckintas Vaitkevičius, Daiva Vaitkevičienė. *Lietuva: 101 legendinė vieta*, Vilnius, 2011).

kraštovaizdžio at(si)naujinimo tendencijas (steigiamos naujos erdvės, nauju turiniu užpildomi žmogaus ir gamtos sukurti kraštovaizdžio objektai), kurios neretai yra susijusios su posovietiniu laikotarpiu suintensyvėjusiu tapatumu – tautinio, regioninio, religinio ir kt. – konstravimu bei įtvirtinimu. Ypač dažnai į lietuviško kraštovaizdžio horizontą gamtą ir kultūrą paprastai susiejančios erdvės įkomponuojamos kaip baltų kultūros židiniai, stebuklingos (beje, motyvuojamos ir krikščioniškąja tradicija) vietovės ar objektai, kartu tokius (etno)kultūrinius ir istorinius resursus panaudojant turizmo ir rekreacijos sistemų plėtrai, *žaliojo gyvenimo būdo* įtvirtinimui ir propagavimui (plg. Рыжакова 2012)².

Nauji kraštovaizdžio objektai jau tampa svarbiu kultūros lauko dėmeniu, provokuojančiu mokslines diskusijas, sulaukiančiu ir pozityvaus, ir kritiško ne tik vietos bendruomenių, bet ir platesnės auditorijos vertinimo. Buvo galima numanyti, kad tokios su visuomeninio, politinio, kultūrinio gyvenimo pokyčiais susijusios kraštovaizdžio korekcijos išsispaudė ir sakytinėje tradicijoje. Kolegos latviai jau kiek anksčiau atkreipė dėmesį į pasakojimus apie naujai kuriamas kulto vietas ar nauju turiniu užpildomas senąsias šventvietes, kuriuos siūlo fiksuoti ir tirti kaip šiuolaikinį folklorą (Laime 2005). Konceptualesniam šio reiškinių tyrimui neturint pakankamai medžiagos, straipsniu tiesiog siekiama pristatyti vieną tokių nūnai sureikšminamų neva ikikrikščioniškąją Žemaitijos (o kartu ir Lietuvos) istoriją bei kultūrą reprezentuojančių vietų ir šiuolaikinius vietos žmonių pasakojimus apie ją. Tačiau ateityje iš folkloristų akiračio neturėtų išsprūsti ir su kitokia kultūrine, religine, socialine patirtimi susisaisčiusių socialinių grupių kuriami pasakojimai, kuriuose ryškėja kitoks santykis su dažnai apgaulingai senovės aureole apgaubiamą vietą, atsispindintis ir besiformuojančiuose šiuolaikiniuose tikėjimuose, papročiuose, ritualistikoje.

Impulsu šiam tyrimui buvo Rietavo savivaldybėje 2011 m. vykusios folkloro ekspedicijos metu užrašytas sakytinis naratyvas apie prieš keletą metų suistorintą Lopaičių kraštovaizdį (straipsnyje apibendrintai vadinamas Lopaičių naratyvu), apimantis daugiasluoksnę, kartais fragmentišką kultūrinę informaciją, užfiksuotą kalbantis su pašnekovais, kai klausinėjančiosios (remiamasi beveik vien autorės su-

2 Keletas pavyzdžių. Punios miške (Alytaus raj.) menininkų sukurta savita lietuvių senojo tikėjimo šventyklėlė – Žaltės slėnis su pagoniškų dievų skulptūromis, keturiomis akmeninį aukurą saugančiomis vaidilutėmis, išpūdingais vartais, simboliškai atskiriančiais gyvųjų ir mirusiųjų pasaulius, tokiu būdu įprasminant ir kultūrinį palikimą – netoliese esančius V–VII a. pilkapius. Molėtų rajone įrengta senovinė dangaus šviesulių stebyklą–šventvietę, žadanti čia apsilankančius supažindinti su kalendorinio laiko skaičiavimais ir dangaus šviesulių stebėjimu senovėje. Naisiuose (Šiaulių raj.) įkurtas vienintelis Lietuvoje Baltų dievų muziejus, su jame suprojektuotomis Saulės ir Ugnies aikštėmis bei Alkos kalnu; čia eksponuojama daugiau nei penkiasdešimt ažuolinių baltų dievybes įkūnijančių skulptūrų. Joniškėlio krašto muziejus, kviečiantis į pažintinę kelionę po Joniškėlio Respubliką, siūlo ir „pagoniškos mistikos“: dabar jau pačiame miestelyje gulintis Mūšos upėje surastas verkiantis akmuo (beje, jau pavadintas šventu) esą išpildo žmonių troškimus, padeda pasveikti, netgi susilaukti vaikų ar susirasti vyrą.

rinkta medžiaga) neturėta jokių išankstinių nuostatų, prielaidų, netgi preliminarus klausimyno, o ir apie pačią jau tuomet gandais ir legendomis apipintą vietą dar nieko nežinota. Lopaičių, kaip ypatingos vietos, tema išryškėjo savaime, kasdienio gyvenimo kontekste fiksuojant folklorinį naratyvą kaip visumą³.

Užsiminus apie turimų užrašymų fragmentiškumą, gali kilti klausimas dėl keliamų įžvalgų patikimumo. Tačiau šiuo atveju galima priminti autobiografinių pasakojimų specifiką aptariant Linos Būgienės pasitelktą Willemo de Blécourto mintį: nė vienas pasakojimas nėra atsietas nuo visų kitų; priešingai – jis yra glaudžiai susijęs su bendruomene, kurioje plinta, ir visada remiasi kitais pasakojimais, todėl laikytinas didesnio bendro pasakojimo dalimi; tą bendrąjį pasakojimą apčiuopia ir iš daugybės pavienių individų pasakojimų sudėlioja tyrėjas (Būgienė 2012: 78). O Lopaičių atveju tyrėjui dar gelbsti ir rašytinis diskursas, kurio projekcijas ir stebime sakytiniame naratyve. Įvairūs publicistinio ir informacinio pobūdžio tekstai vietinėje ir respublikinėje spaudoje⁴, spausdinti ir internete platinami filmuotos medžiagos fone įgarsinti romantizuoti pasakojimai patys savaime nėra sakytinis naratyvas ar jo priedas, bet šiuo atveju dažnai kaip tik čia slypi šiandieninių pasakojimų temų, motyvų, siužetų ištakos.

Straipsnyje siekiama aptarti pastaraisiais metais į Lopaičių kraštovaizdį įsiejamas prasmės ir pasižvalgyti, kaip tuos prasminius pasikeitimus apmąsto vietinis senajai kartai atstovaujantis pasakotojas, kuriam kiek sąlygiškai vis dar priskirtume tradicinio žmogaus statusą (žr. Stundžienė 2012: 26) ir kurio atmintyje Lopaičių piliakalnis ir aplinkinė erdvė buvo susaistyta su kitokia kultūrine patirtimi. Tyrimui pasirinktame sakytiniame naratyve, vienaip ar kitaip atliepiančiame viešojoje komunikacijoje aktualinamas reikšmės, lygia greta plėtojamos istorijos ir ikirikščioniškosios kultūros temos, kurias šiaip būtų netikslinga atskirti ar vienai iš jų suteikti prioritetą, tačiau dėl ribotos straipsnio apimties šiuosyk susitelkiama prie istorinio aspekto.

APIE ŠIUOLAIKINIO LOPAIČIŲ ETNOMITOLOGINIO KOMPLEKSO KŪRIMĄ(SI)

TAUTOSAKINIAI LOPAIČIŲ PILIAKALNIO HORIZONTAI

Lopaičių kaimo kalvos išsibarsčiusios pačioje Tverų miestelio pašonėje. Bene įspūdingiausia jų buvusi viena aukščiausių Žemaitijos vietų – Lopaičių kalnas (210,6 m). Čia, nuo per jį einančio Žarėnų–Tverų vieškelio, atsivėręs vienas plačiausių Žemaičių

3 Temos naujumas ir aktualumas paskatino parengti ir pačios medžiagos publikaciją, kuri skelbiama šiame *Tautosakos darbai* tome (p. 143–165).

4 Už galimybę pasinaudoti rajoniniuose laikraščiuose spausdintais straipsniais dėkoju Tverų bibliotekininkei Danėlei Grauslienei, iš spaudos kruopščiai renkančiai ir saugančiai publikacijas apie miestelį ir jo apylinkes.

krašto vaizdų, nuo jo matėsi aštuonios bažnyčios (Tverų, Laukuvos, Rietavo, Andriejavo, Kulių, Stalgėnų, Plungės ir Medingėnų), o stebint pro žiūroną buvo galima išvysti ir už 70 kilometrų esančios Klaipėdos bažnyčios bokštą (Kviklys 1991: 101–102). Apie tai buvo galima ir neužsiminti, jeigu ne spaudoje⁵ pasitaikantys riktai, kai kraštotyrininko Broniaus Kviklio enciklopediniame leidinyje *Mūsų Lietuva* pateikiamas šis vaizdingas Lopaičių kalno aprašymas susiejamas su traukos centru šiandien tapusiu Lopaičių piliakalniu.

Miškų apsuptas piliakalnis stūkso kiek tolėliau – taip pat Lopaičių apylinkėse savo kelionę pradedančios Aitros dešiniajame krante, netoli santakos su Kermušė. Motiejus Valančius, *Pasakojime Antano Tretininko* (1906) paskelbęs piliakalnių ir šventviečių sąrašus, jį vadina Tverų kalnu: „*Tverų kalnas*, ties keliu, vedančiu iš Tverų į Varnius. Kalnas, arba ta pilis, apaugusi jau su medžiais, užlaikė daugel kapčių, rodančių čia buvus kares“ (Valančius 1972: 362). Šios M. Valančiaus publikuotos ir vėliau archeologinėje literatūroje kartotos žinios (Tarasenko 1928: 251) patikslinamos *Lietuvos TSR archeologijos atlase*: M. Valančiaus minimas Tverų kalnas dunkso už trijų kilometrų nuo Tverų esančiame Lopaičių kaime (Archeologijos atlasas 1975: 170).

Iš kalnuoto kaimo reljefo išsiskiriantis Lopaičių piliakalnis ir folklorinėje tradicijoje sietas su karais. Sutaautosakėjusi istorija išsiskleidžia padavimų apie čia paslėptą švedų kariuomenės turtą tekstais (žr. LTR 4732/142/; LTRF cd 1114/2/) ar siužetinės formos neįgijusia užuomina apie jo kilmę: „Nu, i Lopāčiu kalnūse ir piliakalnis. I tas piliakalnis ir pavadēnts šviedu sopilēms“ (LTR 4724/108/). Karus su švedais mena ir už poros kilometrų nuo piliakalnio esantis Švedkapiais arba Mažąja Šlapeike, Šlapeikike vadinamas neaiškos kultūrinės vertės Tverų kapinynas (Dakanis 2005: 258; plg. LTRF cd 1114/4/). O viename 1975 m. užrašytame padavime aptiktas teiginys apie kalne esančią angą duoda pagrindą manyti praeityje su piliakalniu siejus ir prisiminimus apie miesto, dvaro ar bažnyčios, o galbūt pilies nugrimzdimą (LTR 4724/108/).

Tačiau čia primintomis tautosakinėmis reminiscencijomis ar toponimais istorija nepasakojama. Folkloro tekstų ir netekstinės realybės koreliacijos tyrimai rodo, kad „iš tikrųjų tradicija iki mūsų perneša ne tiek žinias apie praeitį, kiek bendruomeninės sąmonės matricas, neretai turinčias mitologines ištakas (tiksliau, pagal tas matricas atrinktus ir struktūrintus istorinius prisiminimus)“ (Неклюдов 2007: 77). Tokių apibendrinimų kontekste primintinas ir konkrečiai su švedmetį menančia

5 Pavyzdžiui: Viktorija Bumblytė, Dovilė Šarkauskaitė. Mokiniai minėjo paveldo dienas, *Rietavo žemė*, 2003, spal. 4; Reda Baltinaitė. Į Lopaičių piliakalnį kviečia paslaptys, *Kauno diena*, 2007, liep. 14; Aldona Aleksėjūnienė. Legendinė Žemaitijos versmė žmones traukia ištisus metus, *Grynas.lt*, 2013, vas. 6, prieiga per internetą: <<http://grynas.delfi.lt/gyvenimas/legendine-zemaitijos-versme-zmones-traukia-istisus-metus.d?id=60600653>>, [žiūrėta 2014-05-26].

toponimika susijęs archeologų pastebėjimas, kad vietovardžiai su dėmeniu *šved-* neturi realaus pagrindo: kasinėjant Švedkapiais vadinamus pilkapius randami tik tipiniai lietuvių palaidojimai⁶. Lietuvių folkloristikoje svarstoma, kad padavimuose apie žmonių supiltus kalnus galėjo būti panaudotas archajiškųjų kūrinių apie milžinus, susijusius su protėvių – gyvenimo sąlygų žemėje kūrėjų – kultu, meninis įvaizdis (Kerbelytė 1970: 53). Kūriniai apie reljefą keitusios mitinės būtybės veiklą su istorine patirtimi imti asocijuoti vėliau ir, pasak Bronislavos Kerbelytės, galbūt turėję netgi realų pagrindą tokiai interpretacijai, kaip ir padavimai apie karo metų lobius, kurių istorinę tematiką užgožia temiška panašių sakmių fantastika (ten pat: 115–117, 120–121; plg. Штырков 2012: 145–175).

ŠIUOLAIKINĖ ISTORIJOS PROJEKCIJA LOPAIČIŲ KRAŠTOVAIZDYJE

Galima sakyti, kad šiandien Lopaičių piliakalnis vien per savo materialų buvimą jau neartikuliuoja jame įrašytos praeities, kuri vėrėsi padavimų apie švedmetį tekstais. Tačiau tiek jis pats, tiek gretima kalva pastaruoju metu įtraukiami į daug platesnį istorinį, politinį ir kultūrinį diskursą, suteikiant vietai naujų prasmų: teigiama, kad šalia pretendento į istorinę senovės žemaičių sostinę Tverų miestelio stūksančiame Lopaičių piliakalnyje tariamai stovėjusi istoriniuose šaltiniuose minima žemaičių kunigaikščio Vykinto pilis *Tviremet*, o ant į rytus nuo jo esančios kalvos buvusi įrengta senojo tikėjimo šventvietė (spaudoje paprastai vadinama žemaičių pagonių šventvieta, vienu svarbiausių senųjų laikų Žemaitijos dvasinių centrų). Nesant svarių argumentų, akademinį sluoksnį atstovai tokias istorijos projekcijas Lopaičių kraštovaizdyje vertina atsargiai (Kulevičius 2012: 232–233). Pažymima, kad netgi fizinis Lopaičių piliakalnio pavidalas nėra pakankamai išraiškingas įkūnyti tariamai galingai Vykinto piliai *Tviremet* (*Твиреметъ*) (Archeologijos atlasas 1975: 170; Kulevičius 2012: 231), kurios lokalizavimas tebelieka problemiškas (Zabiela 2011: 34). Nors istoriko Edvardo Gudavičiaus manymu, Hipatijaus metraštyje minimos Vykinto kunigaikštijos pagrindas iš tiesų galėjęs būti Tverų ir Laukuvos apylinkės (Gudavičius 1998: 172–174)⁷; tokią prielaidą patvirtintų ir kryžiuočių karo kelių aprašymuose minimos vietovės bei pateikiama schema (Ivoncius 2005c: 6).

Kunigaikščio Vykinto vaizdinys, nukeliantis į tolimus ikikrikščioniškus laikus, į istorinę žemaičių atmintį imtas integruoti prieš daugiau nei dešimtmetį pradėjus plisti Žemaitijos priešstatos likusiai Lietuvai idėjoms (Ivinskis 2004: 36; Kulevičius

6 Remiamasi Andros Simniškytės pranešimu „Esė apie milžinkapius, arba kodėl tyrinėdami pilkapiuose nerandame milžinų“, skaitytu šimet kovo 15 d. Užutrakio dvare vykusiame prigimtinės kultūros seminare „Ryšiai tarp gyvųjų ir mirusiųjų lietuvių prigimtinėje kultūroje“.

7 Istoriografijoje esama ir dar kelių spėjimų bandant susieti *Tviremet* su konkrečia vieta: tai šalia Kražių dunksantis Papilio piliakalnis (Batūra 1964) ir istorinėje Šiaulių žemėje esantis Kubilių piliakalnis Kelmės rajone (Baranauskas 2003: 64).

2012: 238), neatsiejamoms nuo Žemaičiuose įvairiomis formomis aktualinamo žemaitiškumo ir manipuliacijų Žemaitijos istorija. Istorikų ar istorija besidominčių visuomenės atstovų teikiami šių procesų vertinimai sureiškina skirtingus aspektus: vieni tokią veiklą, neižvelgdami jokios piktos valios, vadina regionalistiniais sąjūdėliais, kiti – destruktivia, regioninį savitumą naikinančia iniciatyva ar svetimų jėgų sumanytu politiniu projektu (plačiau žr. Kulevičius 2012: 230). Istorikas Salvijus Kulevičius, tyrimo atskaitos tašku pasirinkęs kuriamas naujas žemaitiškojo paveldo vietas (kunigaikščio Vykinto *miestas, pilis, senojo tikėjimo šventvietes*), XXI a. išsiveržusią pokyčių žemaitiškumo formavimo politikoje laviną sieja su naujos žemaičių tapatybės paieškomis, kai žemaitiškumo raiškos paradigmoje, atmetant lietuvišką tapatumo orientaciją, vyraujančiu tampa autonominis tapatumas, teigiantis Žemaitiją esant ne tik istoriniu ar kultūriniu, bet ir politiniu regionu (ten pat: 227–229). Istoriko pateikiama nedidelės visuomenės dalies užaštrinto žemaitiškumo klausimo interpretacija apibendrinama išvada: „Žemaitijoje vykstantys procesai gali būti traktuojami kaip bręstantis žemaičių nacionalizmas“ (ten pat: 239). Etnologas Petras Kalnius, tiriantis regioninės kultūros lygmeniu pasireiškiantį žemaitišką tapatumą⁸, primena, kad regionalizmo idėjos nėra naujas ar išskirtinis dalykas. Pastaruosius du dešimtmečius postmoderniose visuomenėse regioniniai identitetai „atgyja įvairiausiomis formomis, reiškiasi pretenzingai ir reikalavimai juos įteisinti įgyja politinės veiklos atspalvių“ (Kalnius 2012: 159).

Dėl tyrimo specifikos glaustai anotuota tik viena Žemaitijos istorijos suaktualinimo per kraštovaizdį (beje, ne tik Lopaičių) prielaida – siekis sureikšminti visiems žemaičiams bendrą istorinę atmintį, tokiu būdu teigiant, jog žemaičiai istoriškai yra tauta, turėjusi savo istorinius politinius ir religinius centrus (plačiau žr. Kulevičius 2012: 233–234), – nors jų, tikėtina, būta ir kitokių, iš kurių pirmiausia minėtinos turizmui patrauklių objektų paieškos (šitaip realizuojant ir pastangas įtvirtinti vietos bendruomenių tapatumą). Tačiau renkant ar siūlant bet kokią interpretaciją negali nekirbėti klausimas, kodėl, XXI a. iš naujo apibrėžiant žemaitiškąjį tapatumą, etninę bendriją / vietos bendruomenę telkiančiu vaizdiniu ar ieškant, pavyzdžiui, turizmui patrauklių naujų formų, Žemaitijos istoriją reprezentuojančia figūra pasirinktas būtent kunigaikštis Vykintas. Kirbėjo jis ir straipsnio autorei; o šiandien fiksuojamo sakinio naratyvo sąlyčio taškai su istorija tiesiog vertė pasklaidyti istorikų darbus ir jų parengtus istorijos šaltinius. Suprantant ribotas nuo istorijos tyrimų atitrūkusios folkloristės galimybes, skaitytojui taip pat siūlomas glaustas istorinis ekskursas.

Vakaruose gerokai anksčiau išplitusių atminties kultūros studijų intensyviai ėmęsi Lietuvos istorikai narplioja ir tapatumų (per)kūrimų skirtingais istorijos laikotarpiais klausimus, gilindamiesi, kodėl, kaip, kokia praeitis aktualinta formuojant

8 Išsamus žemaičių etniškumo tyrimas ir istoriografija pateikiama P. Kalniaus monografijoje *Žemaičiai: XX a. – XXI a. pradžia* (2012).

ir palaikant lietuvišką tapatumo orientaciją. Tikriausiai nebus suklysta jų darbus apibendrinant pastebėjimu, jog dažniausiai telktasi ir tebesitelkiama lietuvių istorinėje savimonėje bene tvirčiausiai išsaknijusi tapatumui palaikyti būtinų simbolių turtinga XIII–XIV a. Lietuvos istorija; beje, iki šiol iš esmės deramai nepervertinta bandant koreguoti ikikrikščioniškos Lietuvos įvaizdį, galbūt netgi griauinant tam tikrus (ne be mokslinės istorijos interpretavimo tradicijos įtakos) pasaulėvokoje įsigalėjusius mitus (plg. Baronas 2004; Baronas, Mačiulis 2010). Todėl ir žemaitiškumo kaip etninio, lietuviškumui prilygstančio tapatumo idėjų šalininkų akiratyje atsidūrė pagoniškosios Lietuvos diskursas, atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę 1918 m. ir vėliau ją įtvirtinant aktualintas kaip vienas iš tautinę bendruomenę telkiančių dėmenų – greta kalbos ir apgyventos teritorijos (Baronas, Mačiulis 2010: 285), kaip istorinis „valstybingumo argumentas“, skirtas abejojantiems lietuviško etnoso valstybingumo galimybe (ten pat: 286). Tik Žemaitijos galybės ir galbūt galimo valstybingumo manifestavimui rinktasi savos istorinės asmenybės. Iš stipriausiais istorikų įvardijamų Žemaitijos kunigaikščių Gerdvilo ir Vykinto žemaitiškumui reprezentuoti pasirinktas pastarasis⁹, nors teisybės dėlei reikia pridurti, jog 1219 metų taikos sutartyje tarp Haličo-Voluinės kunigaikštystės ir Lietuvos ir Žemaitijos kunigaikščių, kuria remiamasi istorijos tyrimuose, nepaminėtas nė vienas kaimynystėje su Lietuva valdas turėjęs žemaičių kunigaikštis (Nikžentaitis 1997: 56). Tokia pasirinktis nebuvo atsitiktinė. Autentiškuose istorijos šaltiniuose (o iš esmės vieninteliame Hipatijaus metraštyje¹⁰) esama bent kelių kunigaikščio Vykinto paminėjimų, palankių jį sureikšminančiai, netgi heroizuojančiai interpretacijai. Tai galimas jo vadovavimas žemaičių kariuomenei Saulės mūšyje, kai buvo sutriuškintas Kalavijuočių ordinas¹¹, ir kovos dėl įtakos su Lietuvos karaliumi Mindaugu, šiam pradėjus vienyti Lietuvą. Tos kovos paliudytos Hipatijaus metraštyje, aprašant 1251 m. Mindaugo surengtą karo žygį į Žemaitiją, kai jis, sutelkęs didžiules pajėgas, atžygiavo „prieš Vykinto pilį, vardu Tverai [Тверемь]“ (Mindaugo knyga 2005: 112). Po šio mūšio Vykintas istorijos šaltiniuose daugiau neminimas.

Atsiremiant į šiuos autentiškus šaltinius (t. y. į keletą faktų Hipatijaus metraštyje) ir juos vis perinterpretuojant, šiandien ir renčiama žemaičių etninę bendriją telkiančiu vaizdiniu pasirinkto kunigaikščio Vykinto legenda¹². Pirmieji žingsniai

9 Istorija mažiau besidominčiam skaitytojui verta priminti, kad Žemaitijoje dėl įvairių priežasčių galingos kunigaikščių dinastijos nesusiformavo ir jau XIV a. kunigaikščių laikai čia buvo praeitis (plačiau žr. Nikžentaitis 1997: 56–60).

10 Su pačia istorine medžiaga galima susipažinti Lietuvos istorijos instituto parengtame leidinyje (Mindaugo knyga 2005: 108, 110–112).

11 Plačiau apie galimą Vykinto vadovavimą Saulės mūšiui žr. Baranauskas 2011.

12 *Legendos* terminas šiuo atveju pasirinktas apibendrinti visumai pasakojimų apie kunigaikštį Vykintą, iš esmės nutolusių nuo istorijos faktų ir akinančių pasakoti įsivaizduojamą, ne faktais grįdžiamą istoriją.

legendos kūrimo linkme buvo žengti tikriausiai apie 2000-uosius metus, kai tuo-metinis Telšių muziejaus „Alka“ direktorius Stasys Kasparavičius iškėlė faktais ne-pagrįstą versiją galingąją žemaičių kunigaikščio Vykinto pilį ar miestą *Tviremet* stovėjus Vembūtuose (Kasparavičius 2001, 2002), kurie galėtų būti sietini su 1219 metų sutartyje su Haliču-Voluine minimo kunigaikščio Vambuto valdomis (Ivinskis 2004: 34). Tačiau 2000-aisiais atsikūrusi Rietavo savivaldybė tikriausiai taip pat turėjo savą Žemaitijos istorijos viziją ir savų sumanymų, nes jau 2001 m. inicijavo archeologinius žvalgymus ir žvalgomuosius tyrimus (Dirgėlienė 2005), po metų patvirtinusių, pasak trumpos žinutės *Lietuvos aide*, kad kunigaikščio Vykinto valdos yra šiulaikiniai Tverai ir jų apylinkės (Lietuvos aidas 2002). Apie šventvietę jokių užuominų. 2003 m. rajoninėje spaudoje pasirodė informacija iš archeologo Broniaus Dakanio „Rietavo apylinkių žvalgymo ir žvalgomųjų archeologinių tyrimų 2002 m. ataskaitos“¹³, kad į rytus nuo Lopaičių piliakalnio esančioje kalvoje gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pėdsakų neaptikta; „o joje gulinčių akmenų eilės ir krūvos bei duobės yra, be abejo, ankstyvosios melioracijos bei žemdirbystės pa-dariniai“ (Vitkienė 2003).

Telšiškiams ir tveriškiams nesutariant dėl šaltiniuose minimos kunigaikščio Vy-kinto valdos *Tviremet* (žinoma, ir kaip turizmui patrauklaus objekto) lokalizavimo, išeitį pasiūlė vėlgi S. Kasparavičius: užsukęs į Lopaičius pasižiūrėti, kaip vykdomi piliakalnio tvarkymo darbai, jis pasidalijo spėjimais, kad kalva į rytus nuo pilia-kalnio galėjusi būti žemaičių pagonių šventvietė (Gedvilas 2004). Kompromisinė versija per spaudą paskleidžiama ir plačiau: „S. Kasparavičiaus minimas vos už kelių kilometrų esantis Vykinto miestas [t. y. apie 8 km į pietryčius nuo Tverų esantys Vembūtai – V. D.] ir [Lopaičių – V. D.] šventvietė sudarytų vientisą karinės ir dvasinės jėgų kompleksą, kuriame buvo kalamos žemaičių pergalės prieš Mindaugą, kryžiuočius“ (Bunka 2004a, 2004b). Šventvietės idėja iškart prigyja ir tarp tveriškų, ypač tarp inteligentų, nors prielaidos, kad ant Lopaičių piliakalnio stovėjusi gynybinė kunigaikščio pilis, taip pat neatsisakoma (Vansauskienė 2005). Kiek vėliau šis istoriją, ikirikriščioniškąją kultūrą ir mitologiją susiejantis darinys jau apibendri-namas kaip archeomitologinis, mitoritualinis, istorinis, pastaraisiais metais – kaip etnomitologinis kompleksas. Beje, tendencija „atradinėti“ tokius vientisus karinės ir dvasinės jėgų kompleksus neakademine aplinkoje išplito ir plačiau, kitaip sa-kant, kad ir kur būtų bandoma lokalizuoti iki šiol nesurastą Vykinto pilį, garbingą istorinę Žemaitijos praeitį menanti vieta asocijuojama ir su krašto religiniu centru. Šiuos pastebėjimus tinka palydėti internete rastu vienu iš vėlyviausių pavyzdžių: 2013 m. per Žemaičių vienybės dieną Kražiuose surengtės trečiosios Baltų Kri-

13 Ataskaita buvo paskelbta ir Tverų miestelio internetinėje svetainėje (žr. http://www.tverai.lt/Bronius_dakanis%202002.htm, [žiūrėta 2005-01-31]).

vulės¹⁴ rengėjų akcentuotos dvi vienodai reikšmingos Kražių praeities pusės – čia buvęs vienas didžiausių Žemaitijos ir visų baltų žemių dvasinių centrų, o ant šalia Kražių esančio Papilių piliakalnio, manoma, buvusi Vykinto, kurio vadovaujami žemaičiai „1236 metais Saulės mūšyje sutriuškino Kalavijuočių ordiną ir nutraukė kitų baltų žemių užkariavimą“, pilis (Rutkūnas 2013).

Kaip jau minėta, už suistorintos šiuolaikinės Lopaičių kraštovaizdžio koncepcijos gali slypėti politinės potekstės. Kita vertus, nūdieniame kontekste, kai, „[ž]velgiant istoriškai, paveldas tapo preke pasitelkus mitologiją, ideologiją, nacionalizmą, vietinio pasididžiavimo jausmus, romantines idėjas ar tiesiog vadybą“ (Schouten 2010: 45), kai Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, masiškai vartojamas paveldas interpretuojamas pagal visuomenės socialinius ir kultūrinius poreikius (Vaitkuvienė 2006: 90), vadinamąjį Lopaičių etnomitologinį kompleksą reikėtų vertinti ir kaip naujų, madai pavaldžių turistų traukos centrų paieškos rezultatą. Ryški pastarųjų metų tendencija per kraštovaizdį įdabartinti istorinę, kultūrinę, mitologinę atmintį, pripildyti kraštovaizdžio objektus mistinės patirties neduotų jokio pagrindo Lopaičius laikyti išimtimi. Regiono, šalies ir platesniu mastu intensyviai vykdyta ir tebevykdoma įvairiaformatė sklaida, daugiaaspektė kultūrinė veikla, investicijos į piliakalnio ir jo prieigų sutvarkymą rodo ne tik aktyvių, į istorijos tyrinėtojų ir puoselėtojų klubą „Aitra“ susibūrusių tveriškių, bet ir Rietavo savivaldybės siekį padaryti Lopaičius turizmui patrauklia vieta. Dar 2002 m. rajoninėje spaudoje trumpa žinute informuojama apie laukiamą mokslinę Tverų apylinkėse tyrimus vykdžiusių archeologų ataskaitą, kuria remiantis „bus galima teigti, jog Vykinto pilis buvo Tveruose, ir drąsiau rūpintis vietovės sutvarkymu ir pritaikymu kultūriniam turizmui“ (Pelėdiškis 2002). Vėliau smaigstytos netgi rekreacinės infrastruktūros plėtros Lopaičiuose gairės: čia turėjo iškilti (gal dar iškils?) kunigaikščių laikus menanti medinė pilis, kuri būtų leidusi pasirūpinti ir lankytojų nakvyne bei maitinimu, o piliakalnio papėdėje buvo numatyta įsteigti privatų turizmo informacijos centrą (Kilčiauskaitė 2007).

Turistų srautams pritraukti tveriškių turėta ne tik patraukli kultūrinė universalija – piliakalnis, *paminklas praėjusių ir seniai užmirštų karių ir mūšių su neprieteliais* (Basanavičius 1883: 15), bet ir prielaida Tveruose ir jų apylinkėse lokalizuoti istorijos šaltiniuose minimus faktus. Kita vertus, latvių kultūrologė Rūta Muktupavėla, rašiusi apie plačiai išgarsėjusią Puokainių miške (Latvija) esančią tariamą senojo tikėjimo šventvietę, pastebi, kad modernieji piligrimai labai retai susidomi šalia jos esančiais istorinę tikrovę reprezentuojančiais piliakalniais ar pilkapiais (Muktupavėla 2010: 83). Todėl bent jau retoriškai taip pat galima klausti, ar Lietuvos valstybės

14 Pirmoji Baltų Krivulė buvo sušaukta 2011 m. Kurtuvėnuose, antroji įvyko Latvijoje, Trikatyje, 2012 m. (informacija imta iš *alkas.lt* interneto svetainės: <http://alkas.lt/2013/05/20/saukiam-trecioji-baltu-krivule/>, [žiūrėta 2014-05-05]).

kūrimosi laikus tariamai menantis Lopaičių piliakalnis šiandien vis dar būtų lankomas turistų, jei ne šalia jo „įkurdinti“ neva sakralūs ar stebuklingi objektai – senojo tikėjimo dvasinis centras, stebuklais garsėjantys akmenys ir šaltinis. Juo labiau kad jau 2005 m. spaudoje prasprūdo teiginys, esą būrius turistų į Lopaičius irgi traukia ne istorinę praeitį saugantys pilkapiai ar Vykinto miesto paieškos, o „prie kunigaikščio pilies pagonybės laikais <...> buvusi žynių buveinė“, dabar vadinama šventvieta (Vansauskienė 2005).

KELI PASTEBĖJIMAI DĖL TARIAMOS LOPAIČIŲ ŠVENTVIETĖS

Dabar, kai stebime įvairias senojo tikėjimo gaivinimo tendencijas, ikikrikščioniškosios religijos paradigmos išryškėjimas gamtiniame istoriniame Lopaičių komplekse taip pat atrodytų abejonių nekeliantis argumentuotas sprendimas. Tačiau netradicinė žemaičių šventvietės koncepcija kiek stebina, netgi glumina, kai esi pavartęs rašytinius šaltinius (pvz., Lietuvoje krikščionybę platinusio vienuolio Jeronimo Prahiškio autentišką liudijimą – žr. Piccolomini 1996: 595–596) ar sklaidęs archeologo V. Vaitkevičiaus kruopščiai suregistruotų ir susistemintų senųjų Lietuvos šventvičių, kurių ypač daug vakarinėje Lietuvos dalyje, katalogą (Vaitkevičius 1998, 2006) ir jau turi supratimą apie apeiginių, kulto, įsivaizduojamų dievų ar mirusiųjų buvimo / pasireiškimo vietų pobūdį, nors mus pasiekę pasakojimai apie tokias vietas ir galėtų būti paveikti romantizmo idėjų (Рыжакова 2012). Šventvietės buvimas Lopaičiuose niekaip nereflektuotas ir folklorinėje tradicijoje. O vienas svarbiausių XIX a. Žemaičių vyskupijos tyrinėtojų ir istorikų Vincentas Juzumas 1899 m. datuotame lenkiškai rašytame *Žemaičių vyskupijos aprašyme*, kuriame siekė pristatyti ir senovę menančius paminklus, mini šventyklą stovėjus Tveruose. Rašydamas apie Tverų bažnyčią jis svarsto, kad pirmoji bažnytėlė (1613 m. vyskupo Mikalojaus Paco sudarytame bažnyčių sąrašė įrašyta tarp koplyčių) stovėjusi „dabartinių parapinių kapinių vietoje, nes būtent čia buvo stipriu, nors ir mediniu pylimu apjuosta pagonių šventykla. O paprastai pirmąsias bažnytėles statė pagoniškų šventyklų vietose, idant tose vietose, kur buvo garbinamas šėtonas, būtų pagarbintas tikrasis Dievas“ (Juzumas 2013: 407)¹⁵.

Dėl ribotos straipsnio apimties sudėtinga išsamiai aprašyti pačią šventvietę. Vis dėlto ją pristatyti bent punktyru, apibendrinant spaudoje paberiamus faktus, rei-

.....
15 Beje, viename iš 1975 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakos ekspedicijos Tverų apylinkėse rinkinių užrašyta iš spaudos perpasakota istorija apie pirmąją Tverų bažnyčią, kuriai žmonės neva tikrai supylę kalvelę, nes jos statybai buvo skirtas tyrulys; pasak šią istoriją pateikusių pasakotojų, viename žurnale rašyta ir apie slaptai Tveruose dar teberusenusią senojo tikėjimo šventvietę, buvusią toje vietoje, kur vėliau įrengę kapines (LTR 4729/229/). Kol kas, neaptikus spausdinto varianto, susilaikoma nuo platesnių komentarų tiek apie V. Juzumo, tiek apie spaudoje pateiktą informaciją.

kėtų. Kaip jau minėta, piliakalnis stūkso dešiniajame Aitros upelio krante, o tariama šventvietė „atrasta“ – kairiajame, ant apie 30 metrų aukščio kalvos, dabar dažnai pavadinamos šventkalniu. Interneto svetainėje „Žemaitijos paveldas“ rašoma, kad šalia piliakalnio esanti šventvietė vadinama žemaitišku Stounhendžu, nes randama „daug panašumų su pasaulyje garsia pagonių žynių buveine ir astronomine stebykla“ (Bunka). Svarbiausiais Lopaičių šventvietės objektais laikomi tariama observatorija ir dolmenas. Observatorija – tai apskritimo formos, dvidešimt penkių metrų skersmens ir apie pusantro metro gylio įduba, kurios šlaituose išdėstyti įvairaus dydžio ir įvairių formų akmenys. Žyniai šią vietą esą naudoję kaip dangaus kūnų, metų laikų stebyklą, čia priiiminėti svarbiausi sprendimai. Kiek tolėliau gulinti didelė stambių akmenų krūsnis, kurios viršuje uždėtas apie dviejų metrų ilgio, pusantro metro pločio ir pusmetrio storio akmuo, įvardijama vienintelio Lietuvoje dolmeno liekanomis, akcentuojant ne vietos sąsajas su mirusiųjų laidojimu (su juo dažnai siejami megalitinės kultūros statiniai – dolmenai), o dažniau pabrėžiant ypatingą čia tvyrančią energetiką. Šventkalnyje ir piliakalnyje nestinga ir daugiau neva magiškų galių turinčių, neretai gamtos, o gal žmogaus rankos simboliais išrašytų akmenų. Apie juos, kaip ir apie iš vakarų į rytus tekančio šaltinio galias (nors tiriant jo vandenį, be to, kad vanduo labai švarus, nieko daugiau nepaiškėję) sklinda įvairiausių legendų. O astromineralogų samprotavimu, Lopaičių energetika leidžia laikyti juos viena iš Žemę su kosmosu jungiančių vietų (Bunka 2006). Tokių samprotavimų ir šnekų apie planetą apjuosusias energetines linijas ir jų susikirtimuose esančią nepaprastą energiją paakintas žurnalistas, krašto tyrėjas, didelis šios vietovės populiarintojas Eugenijus Bunka pasinaudojo Lopaičiais kaip atspirties tašku ir netgi sukūrė visą Lietuvą užklojančią energetinę gardelę, kurią pratęsęs Latvijos pusėn į linijų susikirtimą patenka ir Duobelės rajone esanti tariama Puokainių šventvietė, kur taip pat sklinda ypatinga žmones gydanti, raminanti, apvalanti energija (Bunka 2006, 2007: 2–18).

Galiausiai reikia pridurti, kad tveriškų iniciatyva dar 2005 m. suorganizuotoje mokslinėje konferencijoje, skirtoje Lopaičių šventvietės klausimams svarstyti, mokslininkų buvo patariama šia tema samprotauti atsargiai, vadovaujantis mokslo kriterijais ir svariais argumentais (Gedvilas 2005; Vaitkevičius, Ivoncius 2005). Bet informacija apie mistifikuotą tariamą šventvietę, apie čia tvyrančią energetiką ir patiriamus stebuklus toliau tebeplinta viešojoje erdvėje, o lankytojai, savų interesų ir motyvų vedami (kas sveikatos, kas meilės ieškodami, kas vildamiesi susilaukti vaikų, tiesiog pasisemti energijos ar patirti keistų pojūčių), tebeplūsta į Lopaičius, tarsi patvirtindami į paveldą kaip klastotę pažvelgusio Davido Lowenthalio teiginį, jog tai, kas suklastota viešųjų ryšių, atrodo daug realiau negu kruopščiai išsaugotos praeities vietos (Lowenthal 2010: 293), nes su gyvenimo istorija tyrinėtojų kartais lyginamas paveldas tampa suprantamas, aiškus ir įtikimas tik pasitelkus faktams dažnai prieštaraujančius prasimanymus (ten pat: 294–295).

Atkreipus dėmesį, kad nuo tradicinio modelio (mūsų supratimu) nutolusios šventvietės įtarpinimas į Lopaičių kraštovaizdį nelaikytinas tradicijos tęsa ar atnaujinimu, tartini dar keli pastebėjimai. Kaip jau minėta, pagoniškos šventyklos ženklus ant Lopaičių kalvų pirmasis aptiko muziejininkas S. Kasparavičius. Dabartinė Lopaičių šventvietės koncepcija kristalizavosi pamažu, daugiausia idėjos šalininkų pastangomis ir, kaip leidžia teigti spauda, informacinių technologijų paskaitininku prisistatančio Aivaro Citrono (Aivaro Lileikos) žinių apie senąsias civilizacijas dėka. Šiame procese ne paskutinė vieta tektų ir lankytojams, kūrusiems savas interpretacijas, besidalijusiems asmenine patirtimi ir tradicinės kultūros žiniomis. Kita vertus, žinojimas, kad kaimyninėje Latvijoje, Puokainių miške, taip pat esama prieštaringai vertinamos vadinamosios baltų šventvietės, latviškojo Stounhendžo, provokuoja svarstyti, ar Telšių „Alkos“ muziejaus direktorius, žvelgdamas į ant Lopaičių kalvų suverstas akmenų krūvas, pagoniškosios Žemaitijos dvasinio centro vizijos nebus išvydęs kaip tik šios šventvietės fone, nors artimiausių kaimynų patirtis viešajame diskurse paprastai nutylima.

Glaustai primintina, kad pietvakarinėje Latvijos dalyje dunksantis Puokainių miškas su daugybe ant jo kalvų ir įdubose išsibarsčiusių riedulių ir jų krūsnų¹⁶ jau daugiau nei dvidešimt metų garsėja kaip mitoritualinė vieta: čia neva būta pasaulinio masto senojo baltų tikėjimo šventvietės ir kosmologijos centro. Dar XIX a. antrojoje pusėje (1869 m.) Puokainių akmenys buvo patraukę etnologų ir istorikų dėmesį ir kurį laiką laikyti senovinio miesto liekanomis. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje čia netgi vykdyti archeologiniai kasinėjimai, bet tada Puokainiai taip ir neįtraukti į valstybės saugomų objektų sąrašą. Sovietmečiu prie vietovės tyrinėjimų negrįžta, nors vietiniai žmonės neva ne tik tikėję šių akmenų gydomosiomis galiomis, bet ir praktikavę patį gydymą. Bandymai sureikšminti Puokainius kaip kultūrinį, istorinį, dvasinį fenomeną prasidėjo tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje, po visų politinių, ideologinių, kultūrinių, ekonominių pervartų. Pagrindinis dėmesys tuomet fokusuotas į etninės savimonės žadinimą: ypatinga pačių Puokainių ir čia gulinčių akmenų bioenergetika buvo argumentuojama Latvijos kaip „senosios civilizacijos“ idėja¹⁷. Puokainių kaip ypatingą energiją spinduliuojančios sakralios vietos krikštātėviu laikomas Ivaras Vykas, turėjęs techninį išsilavinimą,

16 Suskaičiuojama apie du tūkstančius „eksponatų“ (Рыжакова 2007: 33).

17 Čia būtų galima priminti, kad latvių istorinėje praeityje nebūta savotiško aukso amžiaus, koku lietuviams tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikai (XIII–XIV a.), kai buvo sukurta galinga valstybė, kai atkakliai kovota su kryžiuočiais ginant savo nepriklausomybę. Romantizmo epochoje didingos istorinės praeities spragas latvių stengtasi užpildyti į liaudies epą panašiais kūriniais (pvz., Andrejaus Pumpuro XIX a. pabaigoje sukurtas nacionalinis epas „Lačplēsis“) (Baronas, Mačiulis 2010: 264–265); be to, tuo metu gyva baltų bendrumo idėja leido latvių literatūroje eksploatuoti kunigaikščių laikus menančios Lietuvos istorijos tematiką, kuri buvo paranki tautinei savigarbai sužadinti (Nastopka 1971: 67).

bet išgarsėjęs savo publikacijomis apie Latvijos kultūrą ir istoriją. Jo idėjos spaudoje intensyviai plėtotos ir Latvijos dvasinio atgimimo siekusių entuziastų, ir įvairių ezoterinių judėjimų atstovų, nors mokslininkai – archeologai, geologai, folkloristai – teigia Puokainių akmenų sankaupose įžvelgią tik ankstyvosios žemdirbystės pėdsakus (plačiau žr. Muktupāvela 2010; Urtāns 2008: 129–132). Tuo pat metu senosios baltų kultūros puoselėtojai, kraštotyrininkai, ekstrasensai ir dar daugybė šventvietės idėjai pritariančių žmonių rinkosi į miško tvarkymo talkas. Akmenų išdėstymo korekcijų ir kitokio įsikišimo į tariamą šventvietės struktūrą vengta, nors kai kurie horizontaliai gulėję akmenys buvo sustatomi vertikalčiai, kad „veiktų“ kaip žemę ir visatą susiejančios „kosminės antenos“¹⁸. Atskiriems akmenims ar jų sankaupoms buvo parenkami vardai¹⁹ (apie juos lankytojus šiandien informuoja prie akmenų susmaigstytos muziejinę atmosferą Puokainiuose kuriančios lentelės su užrašais), lygiagrečiai priskiriant rieduliams atitinkamas savybes (Рыжакowa 2007: 33–34). Jau iš pat pradžių Puokainių sakralizacijos procese prie vyraujančios idėjos dėl čia buvusios šventvietės (kai praeičiai ir vietai suteikiamos ginčytinos prasmės buvo orientuotos į latvių savimonę turėjusių kelti garbingą tautos praeitį) šliejosi pragmatinis aspektas – gydomoji miško funkcija, nors tiesiogiai gydymas nebuvo praktikuojamas. Tačiau jau po kelerių metų pats I. Vykas rašė, jog šioje vietoje, kaip niekur kitur pasaulyje, žemės spinduliavimas gali daryti stebuklingą poveikį žmogaus sveikatai, pagerinti savijautą, sustiprinti aiškiaregiškumą ir bioenergetines galias (Muktupāvela 2010: 80–81). Šiandien į Puokainių mišką, kaip, beje, ir į pradėtas kitaip traktuoti senąsias Latvijos šventvietes (Laimė 2005), žmonių dažniausiai ir plūstama tikintis čia surasti sveikatos ir sielos atgaivos šaltinį, iš akmenų pasisemti ezoterinių žinių ir energijos.

Pastaraisiais metais stebimos fizinės ir prasminės kraštovaizdžio modifikacijos ir folkloristus verčia gręžtis į pasikeitusią kultūrinę situaciją, kuri, kaip aiškėja, prasižėjęs ir šiandien gana platų kultūrinį lauką apimančiame sakytiniame naratyve. Kad ir glaustas referavimas apie vadinamuosius Lopaičių ir Puokainių etnomitologinius / mitoritualinius kompleksus duoda pagrindą apibendrintai teigti, jog pripildant kraštovaizdžio objektus nauju turiniu orientuojamasi į šiuolaikinio žmogaus poreikius ir kultūrinės, politinės, socialinės dabarties aktualijas, neatsiejamas ir nuo įvairių tapatumų kūrimo ir perkūrimo, nuo sparčiai besiplėtojančios turizmo industrijos, taip pat nuo naujų išpopuliarėjusio netradicinio gydymo būdų radimosi. Aptarti atvejai leidžia stebėti, kaip ne tik per istoriškai reikšmingas vietas siekiama

18 Beje, Žemaitijoje tariamų senojo tikėjimo šventviečių akmenys taip pat buvo atkasinėjami ir sustatomi taip, kad panėšėtų į „religinę prasmę turinčius lietuviškuosius menhyrus – stabakūlius“ (Ivoncius 2005b: 6, taip pat žr. 2005a: 6).

19 Daila Rotbaha knygoje *Šventos Latvijos vietos ir jų žmonės* maršrutą po Puokainių mišką aprašo kaip simbolinę kelionę „dievišku kūnu“; tiksliau – jo projekcija žemėje (Rotbaha 2006: 134–145).

suaktualinti didingą praeitį – kurią politinių pervartų situacijoje argumentuojama tautos / etninės grupės teisė į kultūrinę ir politinę emancipaciją ir kurią kartu stengiamasi pasitelkti kultūrinio turizmo plėtrai, dažnai tokias vietas apgaulingai apgaubiant senovės aureole ar tariamu sakralumu, nors tas sakralumas grindžiamas stebuklus darančia vietos bioenergetika / energetika, beje, nesvarbu, ar ta vieta būtų asocijuojama su ikikrikščioniškąja, ar su krikščioniškąja²⁰ kultūra.

ISTORIJOS KONTŪRAS LOPAIČIŲ NARATYVE

RAŠYTINIO DISKURSO ATGARSIAI

Taigi Lopaičių piliakalnio ir aplinkinės erdvės kultūrinių ir istorinių reikšmių kaita buvo nulemta įvairiais tikslais inicijuoto mistifikuotos praeities sureikšminimo, atsirinkus dabarčiai tinkamus, bet anksčiau viešojoje komunikacijoje jokia forma neaktualintus tikrus bei tariamus istorijos faktus ir siužetus, kurie per sklaidą masinėse informacijos priemonėse, taip pat per aktyvią kultūrinę veiklą, įvairiakryptes edukacines programas buvo gana greitai įtarpinti ne tik vietos bendruomenėje, bet ir platesnėje visuomenės dalyje ir sulaukė susidomėjimo²¹. 2011 metų folkloro ekspedicijos medžiaga leidžia pagrįstai teigti, kad medių palaikomi siužetai apie kunigaikštį Vykintą tapo ir lokalinio sakytinio naratyvo dalimi, nors tais pačiais metais rajoninėje spaudoje buvo rašyta, jog tarp vietos gyventojų dar esama net negirdėjusių Vykinto vardo, o ir pačiuose Tveruose jis ne itin dažnai tenuskambas (Jarmoškaitė 2011).

Šiuosyk folklorinės interpretacijos objektu pasirinkus būtent sakytinį naratyvą (kurio kontūrai braižomi remiantis iš vyriausiosios Tverų apylinkių senbuvių kartos pokalbio metu užrašytais pasakojimais ir komentarais) ir siekiama pristatyti

.....
20 Čia galima priminti, jog vadinamosios Merkinės piramidės, iškilusios Česukų kaime (Varėnos raj.) po neva angelo sargo apsireiškimo Povilui Žėkui ir jo šeimai, ypatingumas taip pat argumentuojamas stipria energetika, teigiamai veikiančia dvasią ir kūną: *sodybos erdvė ties kryžiais yra apvalanti, čia dera palikti neigiamas mintis, emocijas, energijas – atiduoti jas žemei; ant pakeliui link kupolo esančios kalvelės lankytojai patiria ypatingo skaidrumo bei stiprumo energijos srautą, kuris yra net stipresnis nei pačiame kupole; maldos ir meditacijos metu piramidėje pasisemiama teigiamos energijos, atgaunama dvasinė pusiausvyra, pagerėja fizinė sveikata* (žr. <http://www.merkinespiramide.lt/istorija>).

21 Puikus to pavyzdys galėtų būti išaugęs į Lopaičius užsukančių lankytojų skaičius. Įdomumo dėlei galima paminėti, kad, pasak spaudos, 2005 metų rudenį Tveruose įkūrus Turizmo informacijos centrą, iki sezono pabaigos Lopaičius aplankė apie dvidešimt turistų grupių, t. y. apie trys šimtai žmonių. O 2006 metų vasarą tiek lankytojų į Lopaičius užsukdavo per vieną savaitgalį (Juškaitė 2006). Pernai rudenį kalbantis su Turizmo informacijos centro specialiste Irena Liškuvienė, ji netgi užsiminė apie besiformuojančią tradiciją aplankyti piliakalnį per šeimos šventes ar giminės suėjimus.

jame ryškėjančią istorinę paradigmą. Pasirinkus folklorinę žiūros kryptį rūpi pasižvalgyti, kaip formuojant sakytinį naratyvą leidžiasi arba nesileidžia išnaudojamas folklorinis potencialas.

Kaip jau buvo minėta, atspara kuriant kunigaikščio Vykinto vaizdinį tapo jo statymas į vieną gretą su Lietuvos karaliumi Mindaugu bei vainikavimas kovotojo su kryžiuočiais aureole. Tokia istorinė vaizduotė, dažnai pasitelkus pakylėtą retoriką, žadinta ir rajoninėje tveriškių skaitomoje ar bent jau pasklaidomoje spaudoje. Puikus pavyzdys galėtų būti laikraštyje *Rietavo žemė* publikuoto straipsnio, informuojančio apie 2005 m. balandžio 23 d. Tveruose vykusią konferenciją „Tverai Žemaitijos kultūros paveldo žemėlapyje“; fragmentas:

Tverų kraštas didžiuojasi garsia ir šlovinga savo istorija, siejama su Žemaičių kunigaikščiu Vykintu, kurio vardas minimas kartu su Tverų pilimi. Šios pilies karžygiai laimėjo Saulės mūšį prieš Livonijos ordiną, Tverų pilyje buvo susitikę kunigaikštis Vykintas ir būsimasis Lietuvos karalius Mindaugas. Vadinasi, šis kraštas ir jo žmonės turėjo didelę įtaką ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos politiniam gyvenimui ir valstybės formavimuisi (Dirgėlienė 2005).

Toks Lietuvos istorijos interpretavimas vietinei bendruomenei primenamas ne dažnai, bet paprastai priderinus jį prie kokios ypatingos progos, pavyzdžiui, tam ypač palankios ir parankios Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos, tokiu būdu galbūt tikintis ir kuo platesnio visuomeninio rezonanso. Štai 2002 m. atliktų žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų pagrindu pareiškiama apie kunigaikščio Vykinto pilies lokalizavimą Lopaičiuose, kartu – ir Tverų miestelio pretenzijas į istorinės žemaičių sostinės statusą, o kitais metais minint Valstybės dieną ar tik ne pirmą kartą per spaudą tveriškiams pristatoma pasididžiavimą kelianti Tverus ir kunigaikštį Vykintą sureikšminanti Lietuvos istorijos versija:

Tverai Valstybės dieną švenčia savaip – visa Lietuva mini pirmojo Lietuvos karaliaus Mindaugo krikštą ir karūnavimą, o tveriškiai pagerbia didžiausią jo priešą žemaičių kunigaikštį Vykintą²².

Tverai stovi kelių į Varnius, Rietavą, Žarėnus bei Laukuvą kryžkelėje, bet čia kirtosi ir istorijos kryžkelės. Čia ne šiaip pamedžioti apie 1251 metus buvo užsukęs būsimas Lietuvos karalius Mindaugas. Jis puolė nepaklusnųjį Tverų kunigaikštį Vykintą, vieną iš galingiausių Žemaitijos kunigaikščių, kaip liudija istorija, žemaičių kariuomenės,

22 Beje, 2002 m. bent jau spaudoje dar nebuvo išryškinama Mindaugo ir Vykinto priešata, atvirkščiai, teigiama juos vieningai kovojus su kryžiuočiais: „Ko Mindaugas 1251-aisiais su didele kariuomene buvo atvykęs į Tverus, tiksliai nežinoma. Manoma, jog ne kariauti su Vykintu, o rengta didžiulė krašto gynybos operacija“ (Mendeika 2002; taip pat žr. Gedvilas 2002; Vitkienė 2002).

1236 metais Saulės mūšyje sumušusios Kalavijuočių kariuomenę, vadą. Kitos Lietuvos vietovės gali pasvajoti, kad jose žengė Mindaugo pėdos, o čia buvo pralietas jo kraujas. Prie Tverų Mindaugas buvo sužeistas į šlaunį²³ (Zalietkas 2003).

Remiantis folkloro ekspedicijos medžiaga klostosi įspūdis, kad per spaudą skleista tokia istorijos interpretacija sakytiniame naratyve neprigijo, nors kunigaikščio Vykinto figūra jame paliko įspūdį: dažnas pašnekovas minėjo *mūsų kunigaikštį / karalių / karvedį Vykintą*, deja, neplėtodamas siužetinių pasakojimų apie šį herojų arba įsiedamas į jį į visiškai kitus kontekstus. Kaip neprigijo arba buvo perinterpretuoti ir kiti vyriausieji tveriškių kartai nežinomi ir nesuprantami spaudoje tekstu alizuotos istorijos versijos įvaizdžiai ir motyvai, o ypač – susiję su ikikrikščioniškąją tradiciją reprezentuojančia šventvieta.

Per spaudą ir kultūrinę veiklą skleidžiamos žinios apie kunigaikštį Vykintą su tautosakintame naratyve griežtai atribojamos nuo žodžių perduodamos sakytinės tradicijos. Žmonių pasakojimuose ir atsakymuose į klausimus neprasprūs jokia užuomina, jog apie Vykintą žiną iš senų žmonių / kaimynų / tėvų / senelių pasakojimų, kas dar taip neseniai buvo universalu vienu ar kitu dalykų „žinojimui“ argumentuoti. Šios informacijos nebuvimą sakytinės tradicijos atmintyje rodytų ir pašnekovų grėžimasis į kitą žinių įgijimo šaltinį – ne vienas teigs apie Vykintą neseniai sužinojęs iš spaudos, miestelyje vykusią renginių ar girdėjęs mokyklos laikais, nors rimtesnių mokslų ragavęs garbaus amžiaus lopaitiškis paneigia ir tai, teigdamas, kad *smetoniniuos* vadovėliuos apie Vykintą nebuvę nė žodelio (žr. LTRF cd 1114/10/)²⁴. Galima manyti, kad Vykintas su sakytine kultūra nesiejamas dėl to, jog folkloriniame diskurse nėra potencialaus atitikmens, jame nebuvę jokia forma įprasminti realūs kunigaikščių laikus menantys iškilūs asmenys ar įvykiai, kaip, pavyzdžiui, Trakuose gyvenančių karaimų padavimuose į folklorin-

23 Apie Mindaugo sužeidimą prie *Tviremet* pilies užsimenama Hipatijaus metraštyje, aprašant jau minėtą 1251 m. surengtą karo žygį prieš Vykintą (Mindaugo knyga 2005: 112). Tveriškiai simboliškai netgi įamžino tariamą Mindaugo sužeidimo vietą, ant vienos Lopaičių kalvelės iš lauko akmenų sukrovę aukurą ir šalia jo pasodinę ąžuoliuką.

24 Situaciją, kai, nesant bendruomenėje gyvuojančio žinojimo, bandoma kliautis neužtikrintomis mokyklinėmis žiniomis, galima iliustruoti spontaniškais pašnekovės atsakymais į jai gal kiek netikėtus, bet neprovokatyvius klausimus:

„– *Ar anksčiau pasakojo ką nors apie tą [Lopaičių] kalną?* – Apėi ton kalna... Juk tèn ir uns èš tuo... Viteni, karaliaus, suodiba bova. Juk žènā, bova Žemaitėjas kunigaikštis. Ir pastatīts Tverūse paminklas unt anuo. Čia ir gerā žènuoma tau istuorija. [*Iš nustebusio mano žvilgsnio patyrusi, jog nežinau, suglumsta ir pati.*] A apėi ton nežènā dar? – *Pasakojo, kad ten tarsi buvusi kažkokia šventa vieta. Bet ar jūsų jaunystėj pasakoje, kad ten Žemaičių kunigaikštis ar karalius gyvenęs?* Ar čia jau vėliau pradėjo pasakoti? – Ai, bovosė. Èr kad ejuom èr muokykluo, èr muokykluo muokiemuos. Smetuona laikās kurėi eję ī muokykla čia, muokiemos tuos istuorijas, žinuomos bova. – *Ir buvo rašoma, kad Lopaičiųuos buvusi...* – Nažènau, nebova musiet. Juk žènā, kad platē nebova pradino-kams [dèstoma], jē biški kas...“ (LTRF cd 1114/14/).

tas kunigaikštis Vytautas (žr. Kerbelytė 1993). Kita vertus, tai netrukdo Vykintą šiandien įsieti į folklorinį kontekstą, kuriame nesama medijų palaikomų istorijos reikšmių, tokių kaip nesutarimai su Lietuvos karaliumi Mindaugu ar kovos su kalavijuočiais / kryžiuočiais. Tiesa, vėliau užrašytuose lietuvių padavimuose retkarčiais minima, kad ant piliakalnių lietuviai su „kryžiuokais kariavo“ (Kerbelytė 1970: 118), kaip antai motyvai apie milžino Džiugo kovas su kryžiuočiais (ten pat: 63), kurių atsiradimas, reikia manyti, buvo paveiktas gana romantiškai nusiteikusioje XIX a. lietuvių istoriografijoje įsivyravusio priešiško požiūrio į kryžiuočius.

Per spaudą atskirais fragmentuotais straipsniais ir straipsneliais pristatoma Tverų istorijos versija paprastai neatitinka vietos keliamų kolektyvinių atsiminimų, į kuriuos pirmiausia ir gręžiasi senosios kartos žmogus, interpretuodamas jam nepažįstamą „istorinę tikrovę“, ir kurie, kaip jau minėta anksčiau, yra susaistyti su tautosakine tradicija. Todėl nereikėtų stebėtis, kad iš pirmo žvilgsnio kiekvienu atveju, atrodytų, individualių istorijos refleksijų, kaip ir apskritai „[š]iuolaikinių sakytinių naratyvų, beveik visada turinčių atsiminimų formą, pasakotoją dažnai girdime kalbant atsispyrus kaip tik į folklorinius orientyrus, tarytum mums kalbantis žmogus bent viena koja tebestovėtų tos asmeninės patirties, kuri yra iš bendros visai grupei ar nacijai praeities – tradicinės kultūros pjūvio – akivaizdoje“ (Stundžienė 2012: 34). Dairantis po tyrimui pasirinktą medžiagą į akis pirmiausia krinta jame eksploatuojamas tiesiogiai su piliakalniu susijęs folkloro paveldas, tiksliau – ne nūdienos žmogui funkcionaliai jau nereikšmingi, ko gero, ir gerokai primiršti klasikiniai padavimų siužetai, o tik jų fragmentai ar tiesiog sufolklorintos istorijos reminiscencija. Taip istorinių žinių ir apie ankstyvąją Lietuvos Didžiosios Kunigaištystės laikotarpį, ir apie tautosakinėje tradicijoje įprasminimą švedų antplūdį XVII a. stokojantys mūsų kalbinti pašnekovai, nepaisant kovas su kryžiuočiais ir karus su švedais skiriančios solidžios laiko distancijos, lengva ranka susieja Vykintą su iš tautosakos jiems žinomais *švedų* ar *caro* laikais:

Čė [Lopaičiuose] Vīginta, Vīginta pilis ir bovosi. Kada cara ar kuokiū švedu laikās, švedu laikās, kada Vīgints bova valduovs. Ė tēn tam piliakalnie ir daba koplīčelē, mon atruoda, ēr tēi akmenis. Tatā Vīginta pilis ir bovosē (LTRF cd 111 (4/4)).

Be folklorinės į kraštovaizdį įrašytos karus menančios švedmečio refleksijos, piliakalnio kaip istorinio objekto statusą visada palaikė ir jo vadinimas tiesiog pilies kalnu, dažnai prisimenamas ir šiandieninio pasakotojo, mėginančio susieti dabartį su praeitim. Nūnai piliakalniui teikiamos reikšmės iš esmės prigijo: retas suabejos ar pasikliaudamas savo istorijos išmanymu neigs čia stovėjus kunigaikščio Vykinto pilį, tačiau dėl žinių apie istorinius įvykius stokos apie Lopaičių kalną kaip Vykinto piliavietę (kaip, beje, ir apie tariamą pagonių šventvietę) paprastai kalbama labai apibendrintai, kartais – nerišliomis užuominomis ar skurdžiais teiginiais, nes juos

praturtinti, detalizuoti, išplėsti galinti asmeninė pasakotojo per gyvenimą sukaupta patirtis lieka susaistyta su kolektyvinėje atmintyje įsigalėjusiais dalykais ir sunkiai leidžiasi integruojama į naują istorinę ir kultūrinę terpę²⁵.

Be to, būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad asmeninė patirtis bei iš nesenos praeities kylantys atsiminimai tampa pagrindu neigti ir kritiškai, netgi ironiškai vertinti tos patirties neatitinkančius viešai palaikomos istorijos versijos tam tikrus motyvus ir įvaizdžius. Priminus paveldo tyrėjų pastebėjimą, jog muziejinių ir istorinių vietų lankytojo pasaulio suvokimo būdo (sociologų terminais kalbant, lankytojo „informacijos rėmų“) neatitinkanti nauja informacija jo yra keičiama, ignoruojama ar net iš viso nesuvokiama (Schouten 2010: 46–47), visiškai pamatuotai galima teigti, kad kai kurie asmenine kalbančiojo patirtimi grindžiami pasipasakojimai, vertinimai, be rašytinio konteksto nelengvai suprantamos išsarmės taip pat laikytini tradicinio žmogaus atoliepiu į rašytinius tekstus, nutolusius nuo susikurto jį supančio pasaulio vaizdo. Tokias prielaidas nesunku argumentuoti konkrečiais pavyzdžiais iš tveriškių pasakojimų, kai, negebant aprėpti ir suvokti ne tik su vieta siejamų „šventumo“, bet ir „istoriškumo“ ženklų, nepavyksta ir aiškiai jų artikuliuoti – pritrūkstama tiek žinių, tiek žodžių²⁶, kai viešojoje komunikacijoje pasirodžiusiu tekstu teigiami vieni dalykai, o kalbinti žmonės, iš jo ištraukę kokią jų patirčiai prieštaraujančią detalę, pabrėžia visai kitą mintį ar tiesiog emocionaliai, bet nuoširdžiais stebisi, kartais – skeptiškai replikuoja. Prie šių svarstymų prašosi prišliejamas pokalbio su šalia piliakalnio gyvenančia moterimi fragmentas:

– *Žmonės pasakoja, kad Lopaičių piliakalny kažkokie akmenys yra...* – Nu, ira. Tąp kaptas ka sakė, vuojajaja... agronuoms, suvežiem, saka, eš kulkuoza laukū su traktuorės,

25 Plg. šiame žurnalo tome tekstų publikacijoje skelbiamą pokalbį su į devintą dešimtį įpusėjusiu tveriškiu pasakotoju, kai, gana racionaliai pristatęs sudabartiną Lopaičių istorijos versiją, nesusieja jos su folklorizuotais asmeniniais atsiminimais apie Lopaičiuose jo galimai aptiktą vietą, kur švedai paslėpė auksą. Kalne aptikta kiaurymė tiktų būti puikiu argumentu, kaip ir toponimas *Pilies kalnas*, Vykinto pilies lokalizavimui čia. Tačiau žmogus atsimena tai, ką primena ir prisimena tradicija (Racėnaitė 2013: 113):

„Nu vuo, tokias ir, kaptas saka, pasakas eš tū švedu laikū, kad tēn sliepi [auksą]. Aš ēr sakau, kad aš radau tan nēša tuoki tēn išmūrīta, mon ērgi kilēs bova mėntis, kaptas čia saka, ar čia eš tuos pilies kuoks išejēms bova požemīnis padarīts, vuo gal kuoki tēn būstinē bova kara metās pasidarēn kuoki, gal ten kas ir, supronti“ (LTRF cd 1114/2/).

26 Plg. fragmentą iš pokalbio su nuo Tverų kiek nutolusioje Daugėdų seniūnijoje šnekintu ne kartą Lopaičių piliakalnį aplankiusiu senoliu, negalėjusiu paprastais žodžiais išreikšti to, kas skaityta, o gal tik iš tokių pat nesupratusiųjų perpasakojimų girdėta:

„Paskou kalns tas... kaptas vadēnas, a Medvėgali, a kaptas ons. [Kalbama apie Lopaičius – V. D.]. Didelis kalns tas ir. Bova apleists. Tēn nieks nieka [anksčiau nedarē]. Daba pradiejē tvarkītē jau, mėškus tus ēškērtas, tus laiptus padērba. Musiet prī suovietu nieks [netvarkē]... Senovie ten tatā bova kažkuoks... konigaištis kuoks tēn gīvenēs, nu, koki tēn pilis bovosi, kas tenā – aš namuoku papasakuotē“ (LTRF cd 1114/9/).

dėdelius ont velkiu, kor mažesnė – so arklės vežė. Į rėnkė sovežė. Daba tus akmenis garbėn. No, gal anėi prieš pinkis šimtus metu, káp saka, káp valdė tèn tas, káp sakė, ne Oginskis, káp ons bova, ožmiršau varda tuo piliakalne pavadėnima, tuo puona... matā, káp ožmiršau... <...> – *O jūs kai čia atsikėlėt, jau buvo suvežti tie akmenys, sudėti taip?* – Ne ne ne, kulkuoza laikās soveže anos. Sakau: so arklės vežė, so traktuorės vežė. Nu, i saka, gal prieš pinkis šimtus... Vīkantas, vuo, Vīkantas bova tas kunigaikštis, Vīkantas, prieš pinkis šimtus metu. Gal ano ė bova ta pilis. Piliakalnis ėr ėr. Tèn, saka, dā vartelė ėr. Vuo kon tēi vartelė [bebus išlikę] par pinkis šimtus metu, jok anėi ėr ožžielen. Kamė anėi babūs tēi vartelė? Dornā šnek. <...> – *Bet ar matėt jūs, kaip juos vežė, ar tiktai kad agronomas sakė, kad surinko?* – Nu, ta ė dėrbuom, ė kruoviem ė ratus tus akmenis. <...> Vuo daba – ėk ėk! Nu, tego garbėn. Gal anėi ė bova garbėnami, kas čė žėna, prieš pinkis šimtus metu. Ardava [tuos laukus]. Tuoks Algis Miečius bova. Uns arė so traktuoriu. Nu, saka, čia ė velns bulbinė papilės so akmenimis, saka, tėik tū akmenū daug ėr [juokiasi]. Sakau, kon čia žėnā, gal i velns papilė. Bet, sakau, ka ons būto, ta ė daba vākščiuotu tas velns (LTRF cd 1114/3/).

Šis emocionalus klausimų ir klausiamųjų intonacijų prisodrintas šiuolaikinės Lopaičių kraštovaizdžio interpretacijos atgarsis yra iškalbingas viešojoje komunikacijoje palaikomų reikšmių perinterpretavimo pavyzdys, kai nepažįstama „istorinė tikrovė“ perteikiama per asmeninės patirties prizmę. Galima numanyti, kad dėl sakytinėje tradicijoje ir kraštovaizdyje įsirašiusios istorinės vietovės atminties pašnekovė gal kiek rezervuotai vertina, bet neneigia paties kunigaikščio Vykinto pilies lokalizavimo Lopaičiuose fakto: „Gal ano ė bova ta pilis. Piliakalnis ėr ėr.“ Impulsą neigti naują informaciją ar ją abejoti duoda sureikšminimas, netgi sakralizavimas to, kas tos reikšmės, šios moters, kaip ir daugelio vyriausiosios kartos tveriškių akimis žvelgiant, neatitinka: ant šalia piliakalnio esančios kalvės kolūkio laikais versti akmenys jiems niekaip nesiasocijuoja su šventviete ir šventumu. Įsiskaičius į rašytinius tekstus, galima atpažinti ir daugiau sakytinėje jų versijoje savaip adaptuotų siužetų. Pasakotojos minimos *durnos šnekos* apie piliakalnyje neva esančius vartus ar vartelius ne iš piršto laužtos ar iš folklorinės atminties spontaniškai ištrauktos, tikėtina, ne pačiōs ir spaudoje perskaitytos, o greičiau iš kitų išgirstos ar nuklausytos. Nesiimant spręsti, kokiame kontekste ir kas inspiravo tokias kalbas, aišku viena: rašytiniame diskurse vartų motyvas šmėžuoja bent keliuose kontekstuose:

[D]ar prieš ketvirtą dešimtmečių Aitros ištakų kalvomis susidomėjo tveriškis Adolfas Vibrys. Užaugęs prie Senosios Įpilties piliakalnio, dalyvavęs archeologiniuose kasinėjimuose, jis įtarė, kad prie Lopaičių piliakalnio yra senovinės pilies akmeninių vartų liekanų. Po daugelio metų jo pastebėjimai sukėlė susidomėjimą, nes šioje vietoje gausybė gamtinių ir archajinių šventvietės akcentų (Baškys 2004).

Svarbiausiais Lopaičių komplekso objektais galima laikyti spėjamą observatoriją ir dolmeną. <...> Dolmenas kildinamas iš graikų žodžio „akmens stalas“, iš plokščių akmenų sukrautas statinys, primenantis vartus, ypatinga energetinė vieta, kurioje galima pasikrauti žinių ir energijos <...> (Staškienė 2008).

Žvelgiant į visą folkloro ekspedicijoje užrašytą medžiagą būtų galima tarti, kad dabar vyriausiosios kartos pasakotojų konstruojamas sakytinis Lopaičių naratyvas nėra viena apibendrinta refleksija. Plati temų, prieštarų minčių linkmė vienaip ar kitaip koreliuoja su temiška margu rašytiniu diskursu, kuris ne tik gerokai išjudino vietos gyventojų pasyvioje atmintyje glūdėjusius atsiminimus, bet ir vertė įsitraukti į netiesioginį dialogą ieškant jungties tarp to, kas vyksta dabar, ir savosios atminties bei kultūrinės patirties. Vietos kraštovaizdis (t. y. piliakalnis ir į jį įsirašiusi karus su švedais menanti istorija, artikuluojama padavimų tekstais ir toponimais) buvo palankus įdabartinti istorinę atmintį apie žemaičių kunigaikštį Vykintą. Kita vertus, bandymas iš folklorinės perspektyvos pažvelgti į kraštovaizdyje įprasminamą mistifikuotą ikirikščioniškosios Žemaitijos istoriją atliepia vakariečių mokslinių atminties tyrimų (jais buvo bandoma aiškintis, kaip viešojoje komunikacijoje vykstantys atminties darybos procesai reflektuojami individualiai) rezultatus, atskleidusius, jog tikslingai diegiama praeities interpretacija vis dėlto neperžengia individualios patirties slenkščio (Safronovas 2011: 53–54). O vyriausiosios kartos asmeninė patirtis šiandien dar gana tvirtai susaistyta su tradicine kultūra, į kurios „rėmus“ pirmiausia ir bandoma įsprausti dabartį su visais joje vykstančiais pasikeitimais.

TARIAMOS ISTORIJOS REMINISCENCIJOS SAKYTINĖJE TRADICIJOJE

Šiuolaikiniame sakytiniame Lopaičių naratyve išryškėjančios istorinės paradigmos pristatymą verta pakreipti ir kiek kitu aspektu. Kadangi tyrimo duomenų šaltiniu tapo ne tik daugiasluoksnė sakytinė informacija, bet ir įvairiatemiai spausdinti tekstai, juose ir aptikta tariamų folklorinės tradicijos paliudijimų, kurių nesinorėtų apeiti.

Iš istoriko pozicijos aptardamas daug diskusijų keliančius žemaitiškųjų *miestų* ir *šventyklų* atradimus, S. Kulevičius rašo, jog paprastai jie grindžiami vizualia apžiūra, interpretuotojų išmone ir selektyvia faktų ar mokslininkų pasisakymų atranka, taip nepaneigiant žemaitiškųjų vietų potencialumo būti tuo, kuo jos yra laikomos ar pristatomos, ir, priešingai, pagrindžiant tai, kas jau iš anksto yra nuspręsta (Kulevičius 2012: 232). Galima papildyti, kad, ieškant į konkrečią vietovę įsiejamą istoriją pagrindžiančių ir kartu tą vietovę sureikšminančių argumentų, atsigręžiama ir į sakytinę tradiciją, į kurią, „kaip vieną iš seniausių kultūrinės raiškos formų, liudijančių ir senąją tautinę savastį, visuomenės gręžtasi ne kartą, ypač tautinių sąjūdžių

akivaizdoje“ (Stundžienė 2012: 13). Lopaičių atveju sakytine kultūra tarsi bandoma pridengti istorinių duomenų iš rašytinių šaltinių stygių, teigiant, kad viena ar kita istorija iki šiol gyva vietos žmonių atmintyje.

Tradiciją perteikiančios bendruomenės atsiminimai nelaikytini moksliniu įrodymu tiesiogine prasme, tačiau sudėtine padavimų vaizdo dalimi esanti tikra ar tariama istorinė informacija visada lieka intriga, juo labiau esant pagrįstų spėjimų apie kai kurių padavimų realias sąsajas su istorija, kaip antai padavimai apie netoli Druskininkų esantį Raigardo slėnį (žr. Kerbelytė 1970: 185–187; Sauka 2007: 201–202), nors tokios prielaidos ir grindžiamos „ne paties liaudies padavimo teiginiais, o atitinkamomis istorinėmis ir geografinėmis žiniomis“ (Kerbelytė 1970: 187). Ta intriga mėginama pasinaudoti ir modeliuojant istorinį pasakojimą apie kunigaikštį Vykintą. Deja, vietinių gyventojų atsiminimais skelbiamų siužetų gijos veda ne į folklorinę tradiciją. Vienas tokių spaudoje aptiktų tariamų paliudijimų nesunkiai nustatomas kaip į apyvertą neseniai teįvestos „sužemaitintos“ Lietuvos istorijos versijos fragmentas, kuris ne tik nebuvo įprasmintas tautosakos tekstuose, bet nepriėjo ir šiandien kuriamame sakytiniame naratyve:

Pasak vietinių padavimų, šiose vietose [t. y. ant tariamos šventvietės kalvos – V. D.] pirmasis Lietuvos karalius Mindaugas atsisakęs Šventosios Romos atsiųstos karūnos ir iš Krivaičio priėmė kunigaikščio vainiką (Šemelytė 2006).

Negrižtant prie folkloriniu aspektu anksčiau jau aptartos nūnai fiksuojamų pasakojimų temos ir plačiau jos neekspliciuojant, reikėtų pridurti, kad šių laikų retorikos prisigėręs cituojamas pavyzdys nei stilistiškai, nei temiškaip prie tradicinių padavimų ar kitų tautosakos žanrų kūrinių nelimpa. Ir jei ne pradžioje išspraudžiama nuoroda *pasak vietinių padavimų*, nė neįtartum autorę remiantis šio žanro kūriniais. O akyliau pavarčius spaudą paaiškėja, kad šie „padavimai“ prieš keletą metų visuomenei pristatinėti kaip mokslininkų atradimai, pavyzdžiui, jau minėto A. Citrono spėjimas, kad Mindaugas, žemaičių verčiamas, karaliaus karūną galėjęs sviesti nuo vakariniame tariamos šventvietės kalvos šlaite gulinčio akmens, nuo to paties, nuo kurio „žyniai skelbė žinias į piliakalnį“ (Bunka 2004a, 2004b).

Apskritai pastanga laikotarpio aktualijas skleisti falsifikuotais padavimų tekstais – jokia naujiena (Kerbelytė 1970: 232–233). Taigi ne išimtis būtų ir Lopaičių atvejis, nors, skirtingai nuo ankstesnių falsifikatų, kai naudotasi įvairių žanrų folklorinėmis raiškos priemonėmis bei romantinės krypties literatūros motyvais (ten pat: 232), cituotas tekstas visiškai neatliepia sakytinės tradicijos, priešingai nei kitas, ilgainiui su Lopaičių piliakalniu susietas ir sumaniai pritaikytas dar devynioliktojo šimtmečio pabaigoje sukurtas ir šiandien neautentišku rinkiniu laikomame leidinyje paskelbtas pasakojimas, kurį verta pakomentuoti išsamiau.

Narpliojant tautosakos tekstų autentiškumo problemas folkloristų akiratyje atsидūrė ir XIX a. antrojoje pusėje, plintant romantizmo epochos idėjoms ir romantikams perkūrinėjant metrašinius ir liaudies padavimus, Edmundo Veckenstedto paskelbta medžiaga²⁷, dėl kurios patikimumo jau tuomet suabejojo žymus lenkų mokslininkas Janas Karłowiczius (žr. Kerbelytė 1970: 20, 1973: 14), bandęs surinkti šiam rinkiniui kuo daugiau pagalbinės informacijos (Gudeliene 2013: 34). Tokias abejones po beveik šimto metų argumentuotai pagrįs folkloristė B. Kerbelytė, aptardama kito tautosakos užrašytojo – Mečislovo Davainio-Silvestraičio folklorinę veiklą ir remdamasi jo surinkta medžiaga (Kerbelytė 1970: 20, 1973: 13–16). Kaip tik į šią lietuvių folkloristikos užribyje atsидūrusią ir kaip falsifikaciją įvertintą Liepojos gimnazijos senovinių kalbų mokytojo E. Veckenstedto ir jo mokinių kūrybą atsigręžiama XXI a. kuriant naujus žemaičių mitus ir legendas; iš tokių autorių pirmiausia minėtinas E. Bunka, ne tik neseniai perleidęs J. Šliūpo išverstus pasakojimus, bet tame pačiame leidinyje paskelbęs ir savąjį bandymą kitaip skaityti žemaičių legendas (Bunka [2010]). Tačiau į rašytinį diskursą bent jau vienas, kaip tik mus dominantis falsifikuoto rinkinio siužetas pateko kiek anksčiau. Knygoje *Lopaičiai: Sustingęs laikas* pristatydamas tariamą Lopaičių šventvietę E. Bunka sumaniai įkomponuoja E. Veckenstedto „Pasakos apie prasidėjimą Žiamaičių“ fragmentą, pagrįsdamas juo šiandien Lopaičiuose stebimus neva ypatingus reiškinius ir kartu duodamas netiesioginę, bet paveikią aliuziją į siužeto sąsają su Lopaičiais:

„Kalne kareiviai perleidžia linksmi laiką; jiems ten taip gerai einasi kaip jokiam ciesa-riui ant žiamės. Kalnas atsiveria kožną Kalėdų naktį, kareiviai iszeina isz jo kaipo ugningi pavidalai, potam valgo ir geria, kiek jų szirdis troksza, potam jie szoka pagal balsus stebuklingai gražios muzikos ir tad jie pasidaro kariszkas ginklų loszas. Ant pusiaunak-čio jie grįžta atgal į kalną, kurs užpakalyje jų vėl užsidaro.“ (E. Veckenstedt, „Mythai, pasakos ir legendos Žiamaičių“ <...>.)

Šita legendos vieta turi fantastinę tęsinį, kurį vieni gali priimti kaip sutapimą, kiti – kaip ženklą, treči – lyg legendos įsikūnijimą. Kiekvienas, anot E. Veckenstedto užrašytus pasakojimus lietuviškai išguldžiusio J. Šliūpo, „valnas“ priimti pagal savo suvokimą, bet 2006 metų gruodžio 25 dieną – per pačias Kalėdas, Saulei jau nusileidus, trys minutės po penktos vakaro telšiškis Linas Gintalas fotografavo savo šeimą šalia Lopaičių pilia-kalnio esančioje spėjamoje Žemaičių pagonių Šventvietėje, prie vėlgi spėjamo, tačiau itin gausiai lankomo dolmeno. Plika akimi nei Linas, nei jo žmona, nei sūnus nieko

27 *Die Mythen, Sagen und Legenden der Žamaiten (Litauer)*, Bd. I–II, gesammelt und herausgegeben von Edm. Veckenstedt, Heidelberg <...>, 1883. Jono Šliūpo vertimas pasirodė kiek vėliau: *Mythai, pasakos ir legendos Žiamaičiu*, surinkti ir iszleisti per D-rą Edm. Veckenstedta <...>, lietuviszkai iszguldė J. Szliupas, M. D., Plymouth, Pa., 1897.

nematė, o iš skaitmeninio fotoaparato nuotrauką perkėlus į kompiuterį, joje pasirodė keistas, dolmeną dengiantis ūkas. Šiek tiek fantazijos turintis žmogus jame gali įžiūrėti veidą, kurį sudaro už ūko esančių dolmeno akmenų šešėliai. Tad iš legendos sužinojęs apie kalne laiką leidžiančius, per Kalėdas iš jo išeinančius žemaičių kareivius ir pamatęs L. Gintalo nuotrauką, kas nori „valnas“ manyti, jog tai žemaičių iš Lopaičių piliakalnio dvasios pasirodė prieš fotoaparato objektyvą... (Bunka 2007: 34).

Tiesioginės siužeto apie kalne besilinksminančius kareivius projekcijos sakinio naratyve nepavyko užčiuopti, tačiau per spaudą ši informacija, kaip argumentas spėjamam istoriniam faktui, buvo retransliuojama jau kaip vietinių žmonių atmintyje saugomi pasakojimai:

Spėjama, kad čia [Lopaičių piliakalnyje – V. D.] XIII a. stūksojusi kunigaikščio Vykinto, Saulės mūšyje su žemaičių kariais nugalėjusio kryžiuočius [kalavijuočius? – V. D.], pilis. Iki šiol gyva vietinių žmonių pasakojama istorija, kad kiekvienais metais per Kalėdas kalne vienai nakčiai atgyja narsuolių žemaičių karžygių dvasios (Staškienė 2008).

Iš pirmo žvilgsnio šio siužeto sutautosakėjusia variantine atmaina galėtų būti laikomas pasakojimas *apie iš kalno, kuriame gyvenęs kunigaikštis, kartą metuose, o gal per pilnatį ar jaunatį dar iš pagonių laikų išlekiantis būrys arklių* (žr. LTRF cd 1114/5/, 1114/6/). Tačiau viešojoje komunikacijoje nedeklaruojamos, o gal sąmoningai apdairiai nutylimos, bet ne vienu atveju užčiuopiamos vadinamųjų Lopaičių ir Puokainių etnomitologinių / mitoritualinių kompleksų sąsajos ir šiuo atveju prašytusi gretinamos platesniame kontekste, neleidamos apsiriboti tik lokalia tradicija. Puokainiuose 2004 m. apsilankiusi rusų folkloristė Svetlana Ryžakova savo straipsnyje apie šią tariamą šventvietę prisimena prie tamsaus eglyno prisišliejusio kalno papėdėje gidės pasakotą istoriją apie čia vykusias senovės latvių ir kryžiuočių kovas ir dar ir dabar sutemus šioje vietoje kartais pasirodančius raitelius (Рыжакова 2007: 35); beje, latvių folkloristai yra pastebėję, kad iš esmės nesama prieškariu užrašyto folkloro, galinčio pagrįsti pastaraisiais metais Puokainių vietai priskiriamas reikšmės (Laimė 2005: 141). Neturint pakankamai medžiagos, nesant ir išsamesnių naujųjų šventviečių tyrimų, būtų rizikinga daryti apibendrinamąsias išvadas tiek dėl šio konkretaus sutapimo, tiek dėl apskritai kultūrine prasme talpiuose Lopaičių ir Puokainių naratyvuose pasitaikančių bendrų temų, siužetų, motyvų. Tačiau jų esama ir sakinės tradicijos tekstuose, ir impulsų jiems duodančiose šiuolaikinių žemaitiškųjų legendų kūrėjų interpretacijose. Ir gilinantis į kraštovaizdžio at(si)-naujinimo tendencijas bei besirandantį naratyvinį santykį su naujais jo objektais teks aiškintis, ar tai yra išorinės įtakos, ar naujai besiformuojančioje tradicijoje ryškėjančių dėsningumų liudininkai.

APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Keletą pastarųjų dešimtmečių folkloro tyrėjų stebinčių jokios visuomeninės funkcijos bendruomenėje nebeatliekančios, netgi pramoginio akstino kasdienėje komunikacijoje nebeturinčios tradicinės tautosakos nyksmą ir transformacijas, ne kartą užsiminta ir apie sunykusią toponimikos tautosakos gyvavimo terpę (žr. Stundžienė 2007: 229–230, 2011: 28–29). Tačiau iki šiol neatkreiptas dėmesys į kitu prasminiu kultūriniu bei istoriniu turiniu užpildomus kraštovaizdžio elementus ar tikslingai formuojamus naujus teritorinius kompleksus ir besirandančius pasakojimus apie juos, kurie atveria naujas tyrimo perspektyvas ir folkloristams.

Straipsnyje ir siekta pasižvalgyti, kaip į kraštovaizdį diegiamos naujos prasmės reiškiasi sakytiniame naratyve, tyrimui pasirinkus vieną tokių nūnai nauju turiniu užpildomų erdvių – vadinamąjį Lopaičių etnomitologinį kompleksą, kuriame XXI a. pradžioje buvo materializuota „sužemaitinta“ ikikrikščioniškosios Lietuvos istorijos versija, iš pradžių lokalizuojant čia istorijos šaltiniuose minimą iki šiol mažai kam žinoto ir girdėto Žemaičių kunigaikščio Vykinto pilį *Tviremet* (asocijuojamą su į Žemaičių istorinę sostinę pretenduojančiais Tverais), o kiek vėlėliau ir daug diskusijų sukėlusią tariamą ikikrikščioniškojo tikėjimo šventvietę, įvardijamą Žemaitijos dvasiniu centru. Per masines informavimo priemones gana plačiai paskleistos spekuliatyvios ir abejonių keliančios teorijos ne tik tapo realybe įvairioms socialinėms grupėms (ezoterikams, bioenergetikams, naujesiems pagonims ir pan.), bet neišvengiamai vienaip ar kitaip įsisiejo ir į vietos bendruomenės dąbartį, o kartu – ir į individualias tveriškių bei aplinkinių kaimų žmonių refleksijas. Netgi vyriausioji karta, kurios pasakojimai ir iššarmės šiuo atveju pasirinkti tyrimo objektu, prabilus apie Lopaičius, kalbą kreipia per kraštovaizdį šiandien aktualinamų temų linkme. Tačiau šios kartos konstruojamame naratyve išryškėjančios istorinės paradigmos analizė atskleidžia, kad viešojoje komunikacijoje aktualinami į kraštovaizdį perkeliama tikri ir tariami istorijos faktai ir siužetai perimami ne beatodairiškai, o bandant susieti juos su praeitimi ir individualia patirtimi, kuri savaip adaptuoja arba apskritai atmets jai prieštaraujančią naują istorinę ar kultūrinę informaciją. Be abejo, į nūdieną reprezentuojantį naratyvą dar vienaip ar kitaip įsiterpia ir folklorinės kultūros kontekstai bei tekstai, į kuriuos (šiuo atveju – nepagrįstai) gręžiasi ir mokslinių kriterijų neatitinkančių interpretacijų kūrėjai.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Archeologijos atlasas 1975. *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, t. 2: *Piliakalniai*, Vilnius.
- Basanavičius Jonas 1883. Apie senoves Lietuvos pilies, *Ausra*, Nr. 1, p. 15–18.
- Baškys Vytautas 2004. Tverų archeomitoliginis kraštovaizdis, *Šiaurės Atėnai*, bal. 3.
- Baranauskas Tomas 2003. Lietuvos medinės pilys rašytinių šaltinių duomenimis, *Lietuvos archeologija*, t. 24, p. 57–106.
- 2011. *Šiaulių (Saulės) mūšis: jo reikšmė, eiga ir istorinis kontekstas*, prieiga per internetą: <<http://naujienos.istorija.net/2011/09/siauliu-saules-musis-jo-reiksme-eiga-ir.html>>, [žiūrėta 2014-04-14].
- Baronas Darius 2004. Pagoniškos Lietuvos bergždumas šiandienos Lietuvai, *Naujasis židinys–Aidai*, Nr. 9–10, p. 461–464.
- Baronas Darius, Mačiulis Dangiras 2010. *Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda*, Vilnius.
- Batūra R. 1964. Kur ieškoti XIII a. vidurio „Tviremet“, kn.: *Kraštotyra*, Vilnius, p. 116–130.
- Būgienė Lina. Pasaulio refleksija autobiografiniuose vyrų ir moterų pasakojimuose, kn.: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, Vilnius, p. 69–95.
- Bunka Eugenijus. Lopaičių šventvietė, *Žemaitijos paveldas*: [Interneto svetainė], prieiga per internetą: <<http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/turizmas/demosio-vertos-vietos/lopaiciu-sventviete/>>, [žiūrėta 2014-05-26]).
- 2004a. Aivaras Citrons: „Lopaičiuose radau stounhendžą...“, *Vakarų ekspresas*, rugpj. 21.
- 2004b. Aivaras Citrons: „Lopaičiuose radau stounhendžą...“, *Rietavo žemė*, rugpj. 24.
- 2006. Lopaičiai – Žemaitiją su kosmosu siejanti bambagyslė?, *lyrtas.lt*, rugpj. 30, prieiga per internetą: <<http://www.lyrtas.lt/-11569547261155300533-lopai%C4%8Diai-%C5%BEemaitij%C4%85-su-kosmosu-siejanti-bambagysl%C4%97.ht>>.
- 2007. *Lopaičiai. Sustingęs laikas*, [Kaunas].
- [2010]. *Kita legendų kalba: Žemaičiai ir šumerai, dievai ir ateiviai, šventvietės ir žemės energetika, žemaičių legendų slėpiniai ir atviravimai Rietavo miškų urėdijoje ir visoje Žemaitijoje*, Kaunas.
- Dakanis Bronius 2005. Rietavo apylinkių žvalgymas ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kn.: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais*, Vilnius, p. 258–262.
- Dirgėlienė Irena 2005. „Tverai Žemaitijos kultūros paveldo žemėlapyje“, *Rietavo žemė*, bal. 26.
- Gedvilas Česlovas 2002. Karaliaus Mindaugo pėdų beiėškant, *Žemaitis*, liep. 9.
- 2004. Žemaitijos istorija prasideda Tverų miškuose, *Žemaitis*, lapkr. 9.
- 2005. Tverai – paveldo žemėlapyje, *Žemaitis*, bal. 26.
- Gudavičius Edvardas 1998. *Mindaugas*, Vilnius.
- Gudėlienė Birutė 2013. Jano Karłowicziaus susirašinėjimas su lietuvių kultūros ir mokslo veikėjais, *Naujoji Romuva*, Nr. 3, p. 34–36.
- Ivinskis Antanas 2004. „Žemaičių klausimas“ ir nūdienos politiniai vėjai, *Naujasis židinys–Aidai*, Nr. 1–2, p. 32–36.
- Ivoncius Alvydas 2005a. 1. Žemaitiškumas: pagarba Žemaitijos istorijai ar jos falsifikavimas? Gerbkime ir branginkime savo krašto praeitį, *Kalvotoji Žemaitija*, rugs. 6, p. 3, 6.
- 2005b. 2. Žemaitiškumas: pagarba istorijai ar jos falsifikavimas? Vembūtus nori paversti „Vykinto miestu“, *Kalvotoji Žemaitija*, rugs. 6, p. 6.
- 2005c. 3. Žemaitiškumas: pagarba istorijai ar jos falsifikavimas? Įrodyti buvus „Vykinto miestą“ trūksta faktų, *Kalvotoji Žemaitija*, rugs. 10, p. 8.
- Jarmoškaitė Inga 2011. Tverai – Vykinto miestas, *Rietavo žemė*, lapkr. 4.
- Juškaitė Jūratė 2006. Vasaros savaitgaliais Tverus aplanko 300 turistų, *Žemaitis*, liep. 28.
- Juzumas Vincentas 2013. *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, Varniai.
- Kalnius Petras 2012. Žemaitiškiosios tapatybės ženklai: tarmė ir charakterio stereotipai, kn.: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, Vilnius, p. 159–177.
- Kasparavičius Stasys 2001. Kunigaikščio Vykinto pilies beiėškant, *Žemaičių žemė*, Nr. 1, p. 11–12.

- 2002. Vembutų piliakalnis – kunigaikščio Vykinto pilis?, kn.: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*, Vilnius, p. 191–193.
- Kerbelytė Bronislava 1970. *Lietuvių liaudies padavimai*, Vilnius.
- 1973. *Lietuvių liaudies padavimų katalogas*, Vilnius.
- 1993. Karaimų sakmės: [archyvinių tautosakos tekstų publikacija], *Tautosakos darbai*, [t.] II (IX), p. 208–211.
- Kilčiauskaitė Angelė 2007. Galvojama apie turizmo traukos centrą, *Žemaitis*, lapkr. 20.
- Kulevičius Salvijus 2012. Žemaičių tapatumo vingiai XXI a.: savos praeities ir paveldo paieškos, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 14, p. 224–245.
- Kviklys Bronius 1991. *Mūsų Lietuva: Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, t. 4, Vilnius.
- Laime Sandis 2005. Jaunatrastais svėtums, in: *Daba un vēsture 2006*, ed. Z. Kipere, Rīga, p. 138–143.
- Lietuvos aidas 2002. Aptiktos kunigaikščio Vykinto buvusios valdos, *Lietuvos aidas*, rugs. 7.
- Lowenthal David 2010. Paveldo klastojimas, kn.: *Gamtos ir kultūros paveldas: perteikimas ir ugdymas*: [Chrestomatinių tekstų rinktinė], sudarytoja Rasa Čepaitienė, Vilnius, p. 281–303.
- Mendeika Aistas 2002. Prie Tverų – karaliaus Mindaugo kraujas, *Žemaitis*, rugs. 24.
- Mindaugo knyga 2005. *Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*, parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius [ir kt.], Vilnius.
- Muktupāvela Rūta 2010. Pokaiņi – The “Latvian Stonehenge”, *Anthropological Journal of European Cultures*, vol. 19 (2), p. 74–92.
- Nastopka Kęstutis 1971. *Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai*, Vilnius.
- Nikžentaitis Alvydas 1997. Žemaitija XIII–XV a. pirmojoje pusėje, kn.: Adomas Butrimas [ir kt.]. *Žemaitijos istorija*, Vilnius, p. 53–102.
- Pelėdiškis Liudas 2002. Tverai – Žemaičių sostinė?, *Žemaitis*, lapkr. 5.
- Piccolomini Enėjas Silvijus 1996. Kosmografija, arba Azijos ir Europos aprašymas, kn.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, [t.] 1: *Nuo seniausių laikų iki XV a. pabaigos*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius.
- Racėnaitė Radvilė 2013. Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse, *Tautosakos darbai*, [t.] XLVI, p. 107–131.
- Rotbaha Daila 2006. *Latvijas svētvietas un to ļaudis*, Rīga.
- Rutkūnas Valdas 2013. *Žemaičių vienybės dieną Lietuvos Romuva Kražiuose sušauks Baltų Krivulę*, prieiga per internetą: <<http://alkas.lt/2013/07/11/zemaiciu-vienybes-diena-lietuvos-romuva-kraziuose-susauks-baltu-krivule/>>, [žiūrėta 2014-05-04].
- Safronovas Vasilijus 2011. Kultūrinė atmintis ar atminimo kultūra, kn.: *Nuo Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo iki Molotovo ir Ribbentropo: Atminties ir atminimo kultūrų transformacijos XX–XXI amžiuje*, sudarė Alvydas Nikžentaitis, Vilnius, p. 39–64.
- Sauka Donatas 2007. *Lietuvių tautosaka*, antrasis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius.
- Schouten Frans J. 2010. Paveldas kaip istorinė tikrovė, kn.: *Gamtos ir kultūros paveldas: perteikimas ir ugdymas*: [Chrestomatinių tekstų rinktinė], sudarytoja Rasa Čepaitienė, Vilnius, p. 45–58.
- Staškienė Giedrė 2008. Legendomis apipintas piliakalnis, *15 min.*, liep. 22.
- Stundžienė Bronė 2007. Aukštaitės folkloristės akistata su žemaičiais, *Tautosakos darbai*, [t.] XXXIV, p. 220–242.
- 2011. Empatiškoji kultūrinio kraštovaizdžio versija, *Tautosakos darbai*, [t.] XLII, p. 15–41.
- 2012. Šiuolaikinė lietuvių folkloristika ir jos metodologiniai horizontai, kn.: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, Vilnius, p. 13–39.
- Šemelytė Rita 2006. Sensacingas atradimas Lopaičiuose, *Šeimininkė*, liep. 5–11.
- Tarasenka Petras 1928. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas.
- Urtāns Juris 2008. *Ancient Cult Sites of Semigallia = Zemgales senās kulta vietas*, Rīga.
- Vaitkevičius Vyktintas 1998. *Senosios Lietuvos šventvietės: Žemaitija*, Vilnius.

- 2006. *Senosios Lietuvos šventvietės: Aukštaitija*, Vilnius.
- Vaitkevičius Vyktas, Ivoncius Alvydas 2005. Gerbkime ir branginkime savo krašto praeitį, *Kalvotoji Žemaitija*, rugs. 6, p. 3, 6.
- Vaitkuviėnė Agnė 2006. Paveldo industrija Lietuvoje, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 17, p. 87–96.
- Valančius Motiejus 1972. *Raštai*, t. 1, Vilnius.
- Vansauskienė Janina 2005. Prie mįslingo piliakalnio – pasisemti stiprybės, *Lietuvos rytas*, birž. 17.
- Vitkienė Donata 2002. Istorijoje slypi (ne)viltis, *Rietavo žemė*, rugs. 17.
- 2003. Pasižvalgykime po Rietavo savivaldybės archeologinius objektus, *Rietavo žemė*, gruodž. 24.
- Zabiela Gintautas 2011. Žemaitijos piliakalniai XIII a., *Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. XXII: *1260 metų Durbės mušis: Šaltiniai ir istoriniai tyrimai*, p. 26–38.
- Zalickas Danius 2003. Tverai ištikimi kunigaikščiai Vyktui, *Žemaitis*, birž. 8.
- Неклюдов С. Ю. 2007. Заметки об «исторической памяти» в фольклоре, кн.: *АБ-60. Сборник к 60-летию А. К. Байбурина*, (*Studia Ethnologica*, вып. 4), Санкт-Петербург, p. 77–86, prieiga per internetą: <<http://www.ruthenia.ru/folklore/nekludov27.htm>>, [žiūrėta 2014-03-14].
- Рыжакова С. И. 2007. Священный лес Покаяни в Латвии: изобретение традиции?, *Живая старина*, № 1, p. 32–35.
- 2012. «Священные леса»: создание или преобразование традиции? (*Латышский и литовский случаи*), prieiga per internetą: <<http://www.balto-slavica.com/forum/index.php?showtopic=11435>>, [žiūrėta 2014-05-20].
- Штырков С. А. 2012. *Предания об иноземном нашествии: Крестьянский нарратив и мифология ландшафта (на материалах Северо-Восточной Новгородчины)*, Санкт-Петербург.

SUTRUMPINIMAI

LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštnas.

LTRF – Lietuvių tautosakos rankraštno fonoteka.

The Lopaičiai Landscape from the Historical and Modern Perspective

VILMA DAUGIRDAITĖ

Summary

Recently, various tendencies of renewal of the cultural landscape can be observed, including purposeful formation of new territorial complexes, incorporation of separate objects into the landscape or simple endowing of landscape with new meanings by imbuing it with different cultural and historical contents. In this article, one such space endowed with new meanings is introduced from the folkloristic perspective, namely, the so-called ethno-mythological complex in Lopaičiai, where a new “Samogitian” version of the pre-Christian Lithuanian history was materialized at the beginning of the 21st century. First, on the Lopaičiai mound a hitherto not localized (although mentioned by some historical sources) castle of *Tviremet* by an obscure Samogitian duke Vyktas was decided to have stood, and afterwards, theories devoid of any factual background started to spread about a pre-Christian sacral place having allegedly existed nearby the Lopaičiai mound, which was dubbed the Samogitian spiritual center. In this case, actualization of the glorious past